

II

338496

Cornel Irimie

—

Portul popular
din țara Olteului

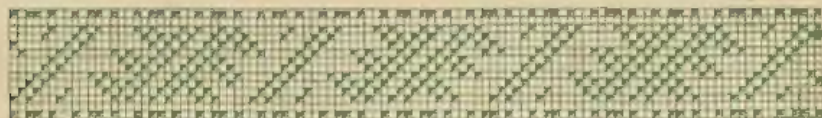
CAIETE DE ARTA POPULARA

CORNEL IRIMIE

PORTUL POPULAR
DIN
TARA OLTULUI

ZONA AVRIG

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Fotografii: *M. Juga*
Desene: *J. Fabritius*

CAIETE DE ARTA POPULARA

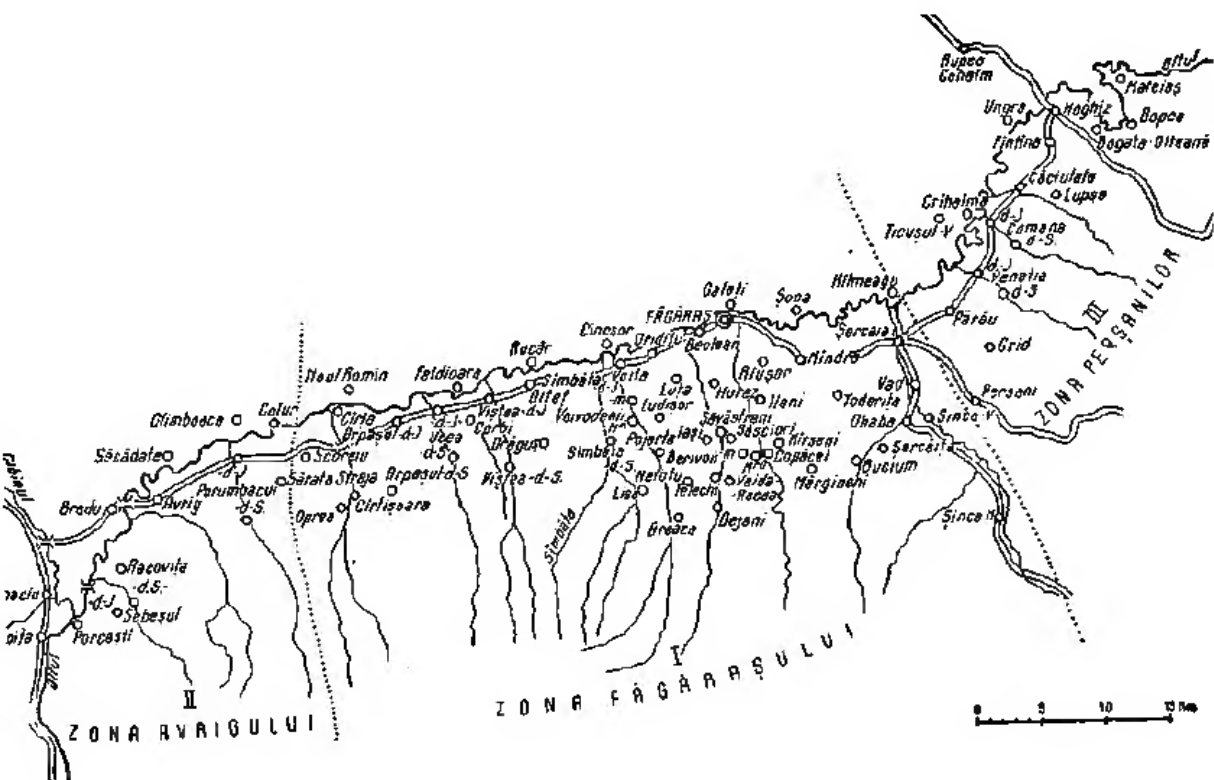
CORNEL IRIMIE

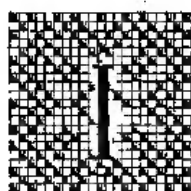
PORTUL POPULAR
DIN
ȚARA OLTULUI

ZONA AVRIG

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

În puține locuri din țara noastră apare atât de limpede ca în zona Avrigului adevărul că portul popular al unei anumite regiuni reflectă modul de viață al oamenilor. În această parte de apus a Țării Oltului, condițiile istorice, mai ales cele economice și sociale, au avut un rol hotărât în determinarea unui port caracteristic, ca și în întreaga lui evoluție din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre.

Lucrarea de față, izvorită în primul rînd din cercetări directe întreprinse în fiecare localitate, cu observarea atentă a pieselor de port, întregită cu fotografii, alese din cîteva sute, și cu desene, se bazează și pe o serie de documente și lucrări grafice inedite din sec. XVIII și XIX. În numeroase cazuri ne-au fost de folos relatările și datele ce ne-au fost puse la îndemînă de unii profesori și învățători din aceste localități, dintre care nu putem să nu pomenim măcar o parte, cum ar fi cei din Avrig (Iacob și Elena Chialda, Maria Bucșia, Maria Lăzăroaie, Ioan și Maria Dancu, Gheorghe Matei, V. Răduțiu), din Sebeșul de Sus (A. Mihalache și I. Nistor), din Porcești (Pantelimon Contora), din Racovița (Ionica Popescu), din Porumbacul de Jos (I. Nistor și Gh. Nistor), din Porumbacul de Sus (Nicodim Angheloaie și Irimie Paloșan) și din Sărata (Victoria Marcu).

Alături de portul celorlalte zone din Țara Oltului (zona Făgărașului și zona Persanilor, de la Șercaia la Mateiaș, fiecare constituind un alt «Caiet de artă populară»), prezentarea portului din zona Avrigului întregeste imaginea despre varietatea și bogăția acestui gen al creației populare în cadrul unei întregi regiuni, cuprinsă între Olt și Carpați, în sudul Transilvaniei.

DESPRE ZONA AVRIGULUI (AȘEZAREA ȘI SATELE, MOMENTE ISTORICE, DETERMINĂRI ECONOMICO-SOCIALE, RELAȚII ȘI INFLUENȚE)

Atît prin așezarea ei, cît și prin complexul de condiții ce au determinat viața comună a oamenilor de aici, zona Avrigului s-a conturat încă în feudalism ca o unitate cu caracteristici proprii ce s-au precizat treptat. Tocmai această structurare în timp trebuie cunoscută în ceea ce are ea esențial, pentru a înțelege valoarea practică, socială și artistică a portului local.

Închisă și ea — ca și zona Făgărașului — între Olt și Carpați, brăzdată de rîuri scurte ce se grăbesc parcă să sporească apele tumultuoase ale marelui rîu, care-și pregătește aici puterile ca să dea asalt munților și să răzbească prin trecătoarea de la Turnu Roșu în altă țară (aceea a Loviștei), zona Avrigului stă sub oblăduirea unui străjer preistoric, a muntelui Suru.

Tocmai în locul unde Oltul începe să facă un unghi drept și cotește spre sud, e așezat Avrigul, grupînd în jurul lui o seamă de sate, care privesc zbaterea apelor hotărîte să spargă lanțul Carpaților, dar cată în același timp spre munții Sibiului și lumea din cuprinsul lor. De aici, dinspre Sibiu, istoria aduce Avrigului și satelor din jur condiții speciale ce se răsfrîng în zeci și sute de ani pe trunchiul vechi al Țării Oltului întregi și poate și asupra unor regiuni mai întinse.

Venind dinspre Făgăraș către Avrig, îndată după Arpaș, observi începutul unei schimbări de peisaj. Terenul pare mai frământat. Pe șesul dinspre Olt și munte apar un fel de mușuroaie uriașe lîngă care stau tupilate satele, păstrînd linia rîurilor. Sînt grupate aici: Sărata, Porumbacul de Sus și Porumbacul de Jos, Avrigul, Racovița, Sebeșul de Sus și Sebeșul de Jos și — ultimul pe malul stîng al Oltului — Porcești. Mai distanțate decît în zona Făgărașului, dar în schimb mai mari, toate aceste sate prezintă chiar de la prima vedere o înfățișare nouă. Casele de lemn sînt o raritate. Clădite din piatră și din cărămidă, sînt așezate una lîngă alta pe rîu ori de-a lungul șoselei, sau și pe rîu și pe șosea, formînd o cruce (ca la Porumbacul de Jos, unde satul e împărțit de șosea în Suseni și Joseni). Luminate noaptea electric, unele (Avrigul și Porcești) par mici orașele; Avrigul cu cei peste patru mii de locuitori ai săi chiar ar putea să fie.

Lupta omului cu natura s-a dat și aici din cele mai vechi timpuri, pecetea strădaniei lui întipăriindu-se în felul cum e lucrat pămîntul pînă în malul apelor Oltului, în felul în care fiecă potecă a muntelui arată locul pe unde coboară din virfuri mii de copaci spre joagăre, cît și în chipul

1. Flăcăi și fete din Rocoșița la sapă, pe șesul Olteului

în care apa riurilor a fost strunită să mine pinele, viltorile, morile, ulei-
nițele, daracele ș.a.m.d. Toate aceste instalații, ce se numărau cu zecile,
deservesc — iar cele de tip arhaic, mai cu seamă, deserveau — satele de
dincolo de Olt (Colun, Glimboaca, Săcădate, Bradu, Boița, Tălmăcel)
ce se înșiră ca niște mărgelile lângă firul apei și constituie punți vii cu
«lumea Ardealului». «Satele fără țară», așa numite de popor din veacuri,
sînt tocmai acestea, făcînd legătura cu Valea Hîrtibaciului și regiunea
Tîrnavelor.

Această aşezare a zonei Avrigului explică în parte şi specificul portului, în a cărui dezvoltare se simte mai demult influenţa oraşului Sibiu şi a centrelor industriale textile din jur (Cisnădie etc.). Folosind mai de vreme ca în altă parte materiale fine de fabrică sau de atelier şi stimulat de influenţa portului săliştean, portul popular din zona Avrigului s-a dezvoltat totuşi pe o linie proprie, creatoare. Oamenii din zona aceasta afişează, fără a jigni, un simţ de superioritate şi mândrie în legătură cu portul lor, care de multe ori a pus pe gânduri pe conducătorii feudali şi pe burghezii oraşului Sibiu din sec. XVIII şi XIX, nevoiţi să interzică în mod expres, prin ordonanţe speciale, preluarea unor piese din portul românesc de către saşi. Procesul de influenţare era deci reciproc, cu toată situaţia inferioară a rominilor, relaţiile de convieţuire fiind puternice, iar gustul popular apreciind calităţile artistice şi practice ale portului, indiferent cui îi aparţinea.

Istoriceste, se constată în zona Avrigului aşezări omeneşti din timpuri străvechi, lucru explicabil prin apropierea pasului de la Turnu Roşu. Menţionăm că, nu departe de Avrig, la Caşolt, peste Olt, se află cel mai mare cimitir din epoca dacică cunoscut în ţara noastră pînă acum, cu peste trei sute de morminte, la care sapă din 1954 arheologii Filialei din Cluj a Academiei R.P.R. şi la care colaborează şi Muzeul Brukenthal din Sibiu. Pe drumul de la Turnu Roşu au trecut, apoi, sute şi — poate — mii de ani turmele de oi în transhumanţă, pe acolo pe unde au făurit drum romanii, pe acolo pe unde neconţinut trec oamenii dintr-o parte în alta, minăţi de nevoile lor fără de număr.

Înainte de secolul al XII-lea, satele de aici trăiau sub forma cnezatelor şi voievodatelor. Trecerea la regimul feudal, sub stăpînirea coroanei ungureşti, a acestei « Terra Blahorum » nu opreşte procesul de formare a acestei « ţări » romineşti, a Oltului, din care făcea parte şi Avrigul, şi care avea — precum se ştie — numeroase legături cu ţările romineşti, de dincolo de Carpaţi.

Din această ţară a Oltului se desparte la venirea saşilor partea de răsărit, de la Avrig la Turnu Roşu, teritoriu de o deosebită importanţă strategică şi comercială pentru acea vreme, intrînd în « teritoriul liber săsesc » cu condiţii diferite de cele ale Comitatului Făgăraşului. Românii rămîn liberi, cu toate încercările feudalilor saşi de a-i stăpîni. Istoria a demonstrat recent că alături de satele romineşti existau şi sate săseşti cu iobagi saşi, fapt care explică apropierea în cadrul aceluiaşi clase sociale.

Din grupul pe care astăzi îl formează zona Avrigului, satele Sărata, Porumbacul de Sus şi Porumbacul de Jos rămîn pînă tîrziu, la 1848,

în districtul Făgăraşului. Aproximarea lor de teritoriul săsesc, pe care trăiau satele româneşti libere, exercită asupra lor atracţie şi influenţă. Influenţă puternică exercită în acea vreme asupra zonei Avrigului, ca şi asupra Țării Oltului, centrul Săcădatelor, ce aparţinea de Comitatul Alba, cea mai mare localitate românească de atunci, învecinată direct cu Avrigul.

Faptul că la Porumbacul de Jos, în cadrul districtului Făgăraşului, funcţiona unul din cele cinci scaune de judecată din district şi că aci îşi are reşedinţa una din cele trei circumscripţii din ținut în secolul al XVIII-lea dă acestuia o greutate specifică proprie, care — într-un anumit fel — îi oferă posibilitatea să privească mai des spre Sibiu.

Revoluţia de la 1848 aduce desfiinţarea iobăgiei şi privilegiilor boiereşti de la Porumbace şi Sărata, după care urmează la 1872 desfiinţarea breslelor pe întreg Ardealul. Capitalismul grăbeşte în chipul acesta apropierea celor trei sate din Avrig şi împrejurimi, colţ care se dezvoltă înaintea satelor din zona Făgăraşului. Pentru a face faţă noilor condiţii, ingeniozitatea ţăranilor se manifestă în chip întreprinzător. Pe lângă agricultura tot mai intensivă, satele se specializează în îndeletniciri şi meşteşuguri proprii: cărăuşie (Porumbacul de Sus), voştinărit (Sebeşul de Jos), negoţ cu vite (Racoviţa) etc., iar Avrigul devine incontestabil centrul lor. După primul război mondial, toate aceste sate aparţin administrativ de Sibiu.

Putem conchide din toate acestea că, de-a lungul feudalismului şi capitalismului, în jurul Avrigului se structurează o zonă etnografică, o zonă relativ mică, dar cu caracteristici proprii, atât în ceea ce priveşte elementele de cultură materială, cât şi creaţiile spirituale.

Astăzi, când iei contact cu zona aceasta, totul aduce chiar de la prima impresie a Sibiu. Cu cât te apropii şi adânceşti observaţia spre trecut, legăturile se împletesc într-o bază comună, mai largă, ce desigur cuprindea atât zona Făgăraşului, cât şi zona Sibiului şi bună parte din Țirnavă. Procesul de formare a zonelor a fost acelaşi ca pretutindeni şi aci, prezentînd în timpul feudalismului şi al capitalismului incipient tendinţa de diferenţiere, iar mai târziu aceea de integrare.

CELELALTE GENURI DE CREAȚIE; CARACTERISTICILE, STRUCTURA ȘI EVOLUȚIA PORTULUI POPULAR

Așezarea, dezvoltarea istorică, condițiile social-economice și relațiile cu regiunile învecinate au determinat o evoluție proprie pentru toate genurile de creație populară, în strinsă interdependență una cu alta (olăritul, glăjăritul, pictura populară iconografică, pieșăritul, arta texturilor, portul etc.).

Socotită ca fiind cea mai veche dintre genurile artei populare, ceramica a ajuns aici la o înflorire deosebită. În secolul al

2. Aurigeană cu pălărie pe cap și cu rochiță holzăresc purtat pe umeri
peste pieptarul de piele

XVII-lea, se amintește că olarii din Porumbacul de Sus au produs pentru curtea principesei Isabela de la Alba Iulia câteva mii de piese de ceramică, iar în conscripția oficială de la 1721 sînt pomeniți nominal opt olari, dovada existenței îndelungate a unui centru ceramic important, ale cărui urme se mai păstrează azi doar în toponimia satului și ale căror produse nu mai pot fi identificate cu precizie.

Glăjarii de la Porumbac, cu meșteșugul lor artistic, apar în scripte tot la 1721, numărați — ca și cei de la Arpașul de Sus — între iobagii și zilerii domnului de pămînt. Dacă sticlăruile vechi au dispărut (acele « officina vitrearia »), în schimb la Avrig arta aceasta continuă pînă azi, ajungînd în secolul al XIX-lea, datorită meșterilor aduși din Boemia și Moravia, la o mare dezvoltare, înființîndu-se chiar și o cooperativă de producție « Gh. Lazăr ».

În iconografie domină piesele lucrate la Arpaș și Cîrșioara; avem însă

3. *Gluga avrigensacă, lungă și bogat ornamentată, dă un aer deosebit tinărului ce o poartă*

centre — ca cel de la Săcădate și Boța — a căror prezență s-a făcut și ea simțită

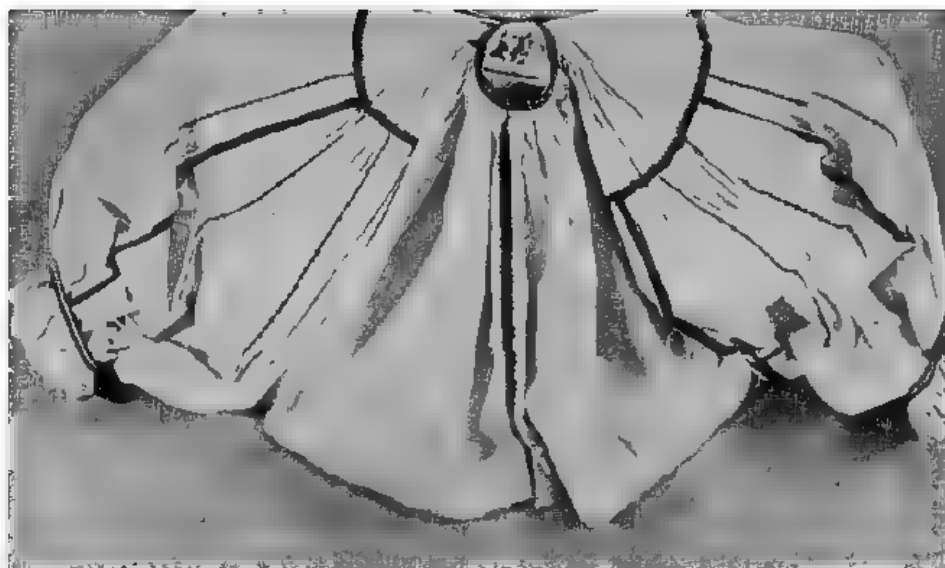
Prelucrarea pieilor devine o artă, în acea breaslă a «Cordovanilor» de la Porcești, ce prepara și exporta meșină colorată spre Craiova și Viena. Se explică astfel de ce opinca dispare atât de timpuriu și de ce pe lângă călțunul de pănură se face și călțunul de piele, redat în lucrări de grafică încă în secolul al XVIII-lea. Cojocăritul a fost răspândit, dar a intrat în declin în ultima perioadă a capitalismului, încât astăzi nu mai există în toată zona decât un singur cojocar, bătrîn și el, din Sebeșul de Jos, care mai lucrează pieptare roșii înflorate

Arta țesăturilor merge însă crescînd și îmbogățește interioarele, alături de mobila pictată ce ia locul celei albe. Pereții sînt împodobiți prin «culmile» alese cu măiestrie în război și în care, pe fondul alb al țesăturii de bumbac, alternează vîrgurile cu motive geometrice în negru și roșu para focului sau sîngeriu. Chindeiele de la ferestre și icoane, patul cu căpățîie de perne alese etc. formează un ansamblu ce ne face să bănuim, chiar dacă n-am cunoaște, existența unui port bogat și rafinat. Arta textilelor e legată de port și, datorită manifestărilor obștești, obiceiurilor de la nuntă și celor din timpul sărbătorilor, în special al celor de iarnă, ea capătă o înaltă semnificație socială, deseori de natură ceremonială.

Costumul popular are aici, din punct de vedere social, o situație specială. El este port de toate zilele, dar e cultivat în mod intenționat ca și la Poiana Sibiului, de pildă, drept costum de sărbătoare. Observațiile făcute ne indică în prezent o perioadă de trecere de la portul vechi spre cel săliștean, cu care e din ce în ce mai asemănător.

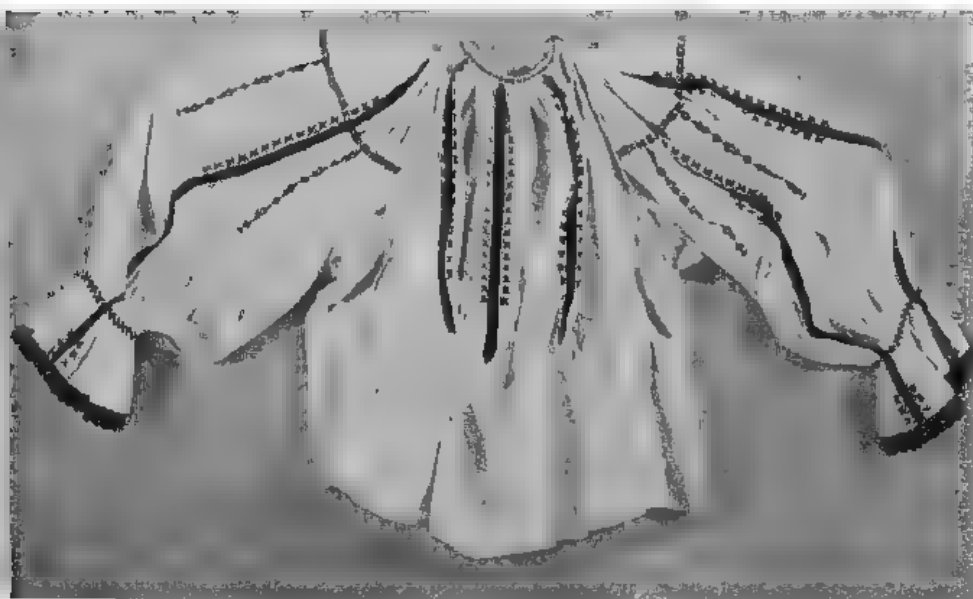
Cu privire la portul vechi de aci, datele culese de noi pe teren pentru reconstituire, cît și cele semnalate de S. Moldovan la finele secolului al XIX-lea, coincid în bună parte cu imaginile ce le-am descoperit la Sibiu în unele lucrări de grafică medite din secolul al XVIII-lea (în colecția Dr. I. Bieltz), cît și în alte documente iconografice ulterioare (vezi bibliografia de la sfîrșit).

Cea mai importantă din lucrările consultate este colecția «Siebenbürgische Nationaltrachten», cu treizeci și nouă de guaze ce reprezintă tipuri de port din Transilvania și Muntenia, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Douăsprezece planșe înfățișează figuri de romîni, din care cele de femei sînt tratate cu multă exactitate, pînă la detalii. În planșa 11 (o mireasă romîncă) se redă nu numai croiul fidel al iei cu alțiță și cu obinzăli simple, dar se indică, cu o precizie impresionantă, cîmpii ornamentali și culoarea ornamentelor, ca și brîul roșu purtat de

4. Ie cu pumnagel întors, din zona Aorigul

5. Ie cu foderi

mireasă în ziua nunții. În alte planșe (23, 29 și 38) velitura capului, iile cu obinzăli și altiță, cu motive brodate cu roșu și albastru (șire, picături cu roșu etc.), respectînd și croiul specific femeilor căsătorite cu gura iei în stînga, ca și culoarea albastră a brîului, apoi « crătînțele » învârgate orizontal etc. dovedesc autenticitatea desenelor. În portul bărbaților (planșele 25, 26), gluga, cioarecii, opincile, cojocul, și în portul tinerilor (planșa 27), cămașa cu mincă largă, punga de piele la curea și călțunii de piele ne duc direct la identificarea principalelor piese de port pe care le aflăm și azi după două sute de ani.

Altă colecție (« Siebenbürgische Landestrachten »), compusă din nouăzeci de acuarele, de un pictor necunoscut din secolul al XVIII-lea, cuprinde multe planșe asemănătoare.

Cele douăzeci și patru de figuri românești, publicate de Eugen Barbul la Cluj în 1935, pe care acesta le consideră din secolul al XVII-lea și care se află în original într-un codice la biblioteca Universității din Graz, prezintă asemănări mari, unele pînă la identitate cu cele din codexurile sibiene.

Țăranii romîni, pictați după natură, cum mărturisește singur Franz Neuhauser, în primii ani ai secolului al XIX-lea, poartă costume similare. Litografiile colorate (*Tîrgul Sibiului, Dansul romînilor* etc.) constituie alte documente autentice ale timpului despre portul popular, așa cum nu avem în altă parte a țării.

Limitîndu-ne în cadrul lucrării de față la aceste mențiuni cu privire la istoricul mai îndepărtat al portului, vom încerca o caracterizare generală.

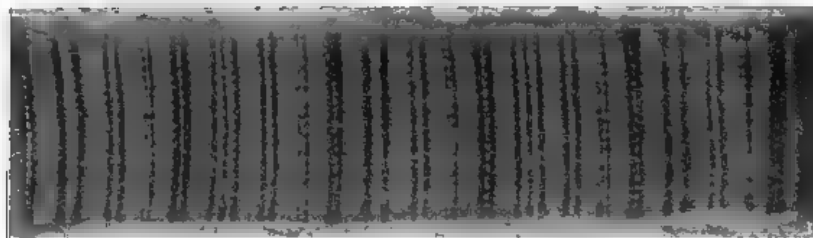
Impresia pe care portul din zona Avrigului o stîrnește de la început, atît cel vechi cît și cel nou, este de zveltețe și mișcare reținută, de simplitate elegantă, de ceva sărbătoresc. Numeroasele relații ale zonei cu influențele fatale născute de aci au făcut ca și firea oamenilor să fie mai deschisă. Croiul pieselor de port, folosind cu vremea materiale mai fine, a ținut să arate bogăție și varietate. E un port ce se cere expus. Chiar atunci cînd îmbracă haine groase de iarnă, avrigenele caută să fie cochete. Ornamentele joacă la rîndul lor un rol principal, dau viață costumului, uneori trec chiar pe planul întîi. Culorile de bază în ornamente sînt negrul, albastrul și roșul, cel puțin în trecut, realizînd acorduri sobre, dar înviorînd și încălzind suprafața albă. Regăsim aceeași gamă și în țesăturile de casă. Preferința pentru negru poate să fie mai veche decît la Săliștea Sibiului, dacă ținem seama de huboul negru.

În structura generală a portului, la cel bătrînesc se observă și astăzi unele deosebiri între grupul de sate de la est de Avrig (Porumbace și

6. Cămașă bărbătească cu pămnași

7. Brâu lat bărbătesc

Sărata) și cel de la Avrig spre vest. Bătrinele din Porumbace și Sărata poartă și acum pomeselnecul făgărășean.

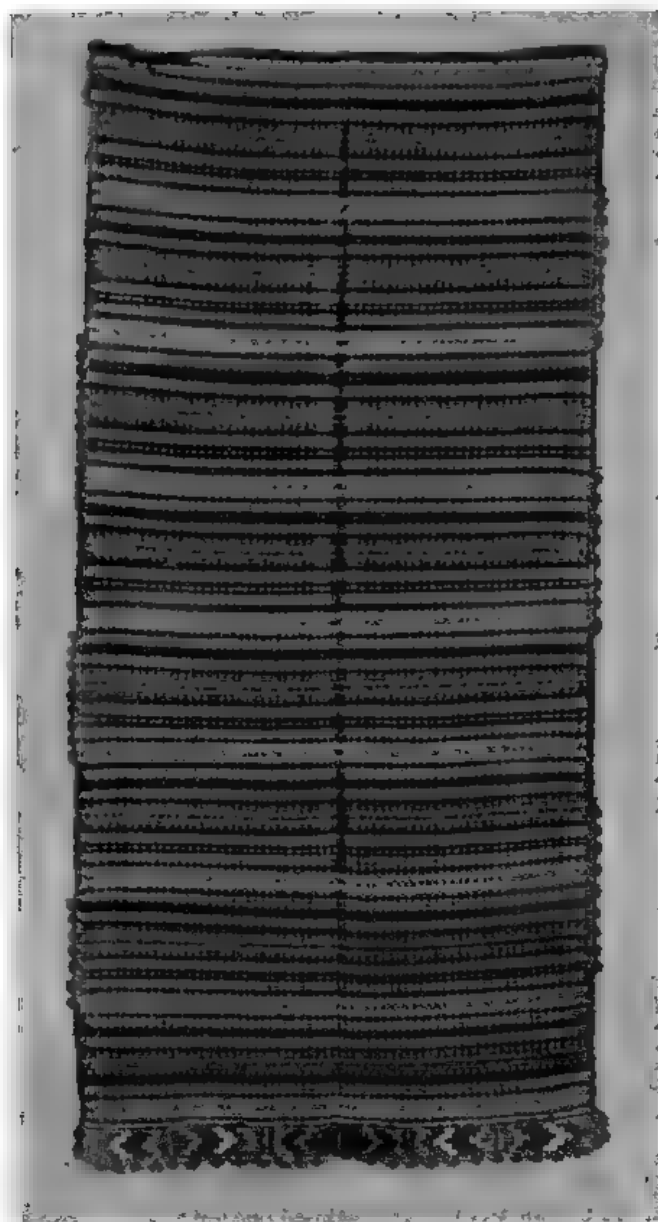
Pe lângă asemănările generale, observăm în zonă diferențe numeroase de la sat la sat, și apoi, la toate, schimbări importante în decursul timpului. Trebuie să amintim cel puțin procesele esențiale fără de care nu putem obține o prezentare fidelă a portului din această zonă.

Portul femeilor e și aici mai bogat decât al bărbaților. Tipică pentru trecut este pieptănătura părului cu cărare la mijloc și cu «șerpulețe» (două fire subțiri, împletite din față de la cărare și care se despart formînd două semicercuri spre urechi). Peste păr, pe cap, velitura albă, deasupra căreia sărbătoarea se așază păstura de velitoare, din material fin, cumpărat. Sub velitoare, sau pomeselnec, s-a purtat uneori și căiță. Femeile căsătorite mai poartă păsturi negre cu flori roșii, cusute sau imprimate. După primul război mondial se introduce broboada de lînă neagră sau de janilie. Femeile căsătorite au purtat — sub influența sașilor — pînă prin 1940 pălării negre cu borul lat (la Avrig). Păsturile negre de păr sau de mătase, cu ciucuri, intră în port o dată cu elementele portului săliștean și prin intermediul costumelor confecționate la Sibiu. Fetele purtau în trecut păsturi albe, iar la sărbători mari mergeau cu capul descoperit și puneau în păr un fel de cununi de flori artificiale numite «peșchine», iar la urechi «păune» (pene de păun). Vara, acum, peste păstură se poartă de către toate femeile pălării de paie, caracteristice, cu borul lat și rotunjit în jos.

Pînă și ilitile cele mai vechi se caracterizează prin bogăția croulului (lărgimea mînecelor), avînd mîneca din beată (guler) și cu obinzală (pumnașul la mînecă), iar gura în partea stîngă. Cele zise cu altită aveau mîneca din două părți, încheiate pe umăr cu broderie. Cele cu pumnași întorși se făceau mai demult pentru mirese. De prin 1900 s-a răspîndit ia cu todori jos la mîneci. Iile fetițelor pînă la șaisprezece ani au gura în față și pui peste cot.

Dinainte, peste poale, se poartă șurț sau crătînță neagră, țesută în casă, din două foi și cu două-trei vârgi roșii sau colorate, alese. Femeile mai tinere poartă crătînțe vinete cu vargă «cu ochi», iar în spate — în trecut — era generală crătînța într-o foaie, țesută în două ite, cu vârgi roșii. Aceasta se poartă azi din ce în ce mai puțin și numai la ceremonii, la nunți, de către «surorile miresei». Peste poalele albe, la spate, fetele nu purtau nimic.

Femeile se încingeau cu brtie late de 20 cm, de culoare roșie sau albastră, pe care nu le mai poartă azi decât bătrinele, dar îngustate pînă

8. Crătință ro-
șie cu vârgi
alese

9. Pieptar femeiesc cu flori roșii din zona Arieșului

la 10 cm. Fetele purtau «berte în curcubeu», lungi și cu ciucuri mari albaștri la capetele ce se lăsan să atirne la spate, peste poale (piese asemănătoare nu se mai poartă acum, în întreg sudul Transilvaniei, decât la Racăr, în apropierea Făgărașului). La cele două Sebeșe apare și un brîu «boicean» (de la Boița), din lînă și cu alesături. (Alt fapt izolat este purtatul unui brîu roșu de către feciori, la Boița, poate de influență vilceană.)

Virîtă în brîu, se purta — mai cu seamă în Sebeșul de Jos — o pungă de piele, cu curele, pe care sărbătoarea se înșirau inele.

10. Cojoc cu flori roșii și ciucuri

Pieptarele din piele de miel, infundate, simple acum o sută-o sută și cincizeci de ani, se poartă azi bogat înflorate cu motive roșii, atât de către bătrini, cât și de către tineri. Laubărele de postav și catifea, ca și jachetele, intră, după 1944, drept componente ale costumului de fată, deodată cu costumul săliștean, împreună cu fustele plisate și crătințele cu broderie spartă.

Iarna, peste ii și pieptare, bătrânele îmbrăcau recăl de pănură croit drept și fără guler, iar fetele și femeile tinere — bunde, jachete și frijuri

(Racovița), din pănură sau postav. O piesă tipică a fost (căci e pe cale de dispariție) buboul negru de lână cu părul scos.

Peste obiele se puneau, înainte de 1900, cioareci boresăști de pănură și apoi opinci. Ca încălțăminte mai menționăm călțunii de piele, cizmele cu talpă galbenă și papucii cu tureac. Ultimii se poartă și astăzi. Celelalte forme de încălțăminte au dispărut, luându-le locul pantofii și bocancii, împreună cu șosetele și ciorapii de mătase.

Felul în care s-au produs schimbările în structura portului femeiesc, ca și etapele respective sînt interesante, și datorită datelor culese putem ilustra concret problema. În jurul anului 1900, se purta la Avrig păioară, pălărie de postav cu barșon și căiță; după această dată femeile poartă păstură cu flori imprimate sau cusute și păsturi negre cu ciucuri, ultimele păstrîndu-se în portul de sărbătoare. Broboada apare după 1920. La ii procesul e diferit. Aici continuă să rămînă în uz toate felurile de ii, formele mai vechi sînt purtate de femeile bătrîne, chiar dacă la vremea lor aceste piese erau pentru tinere. Pătrunderea portului săliștean în zonă s-a făcut treptat, de la sat la sat, astfel: la 1890 la Sebeșul de Sus (unde, începînd din 1921, aflăm că nu se mai fac ii cu pui roșii); între 1900-1910 la Porumbacul de Jos și pe la 1922 la Sărata. Calea este de obicei aceeași, prin mijlocirea unor învățătoare sau a unor fete care lucrează la Sibiu în atelierele de confecționat costume săliștenești.

Procesul de transformare a portului tradițional se găsește astăzi în stadii diferite, mergînd de la dispariția sa aproape totală (Porcești) pînă la purtatul paralel al vechiului port cu cel nou, ori la combinații de piese. Transformarea portului se mai face și în sensul scurtării pieselor (poale, crătințe), sau al îngustării lor (brîiele), paralel cu introducerea unor materiale fine de fabrică (giolgiu și postăvior) și cu accentuarea ornamentelor.

Trecînd la structura portului bărbătesc, constatăm că e mult mai unitar, prezentînd asemănări mari între diferitele sate și modificări mai puține în timp. Portul vechi la finele secolului al XIX-lea se compunea din pălărie neagră, mică, de fetru cu barșon, iarna căciulă ascuțită sau rotundă, cămașă din pînză de fuior sau amestecată, cu mineca largă (cu excepția Racoviței, unde e cu pumnași), izmene de cîneapă, cioareci de pănură albă, șerpar lat de piele, sau pieptar cu flori mai puține decît la femei, recăl holzărese și bubou negru ca al femeilor, apoi cojocul și gluga avrigenească. Încălțămîntea evoluează la fel ca la femei.

La bărbați, acest port se păstrează în linii mari și astăzi. Pălările feciorilor sînt foarte împodobite (cu ciucuri, barșoane colorate, mărgele etc.). Cei ce au recrutat poartă, pînă la incorporare, la pălărie pene de

păun. Copii, spre deosebire de zona Făgăraşului, au portul aproape identic cu cel al feciorilor, mai simplu însă în ornamentaţie.

Putem, în concluzie la această prezentare, să precizăm că în portul popular din zona Avrigului s-au păstrat vreme îndelungată elementele sale specifice, peste care se suprapune şi se asimilează portul săliştenesc, în care însă avrigenii şi cei din jur introduc elemente de cromatică tradiţională, pentru a încălzi şi a înviora acordurile sobre ale Săliştei. Influenţe sud-carpătice ca şi unele din portul saşilor şi-au spus cuvântul neîndoios. Toate acestea pot fi cunoscute printr-o mai apropiată analiză a pieselor caracteristice şi printr-o mai adâncă cunoaştere a rolului social şi a calităţilor artistice ale portului din această zonă.

PIESELE TIPICE ŞI DESCRIEREA LOR

Aceiaşi factori de condiţionare a portului îi întâlnim şi aici, ca în toată Ţara Oltului: mediul geografic şi clima, materia primă, ocupaţiile şi modul de trai. Aşezarea specială a satelor, apropierea de oraşul Sibiu, relaţiile şi influenţele numeroase, ca şi contactul cu saşii au făcut ca — păstrându-şi funcţia primară de protecţie contra intemperiilor — piesele de bază să fie aceleaşi ca denumire, însă diferite după împrejurările specifice şi în funcţie de contribuţia creatoare a omului. Buboul, recălul, cioarecii, pieptarul ş.a.m.d., avînd acelaşi nume, au uneori forme total diferite. Lor li se adaugă apoi altele ce nici prin numire sau formă nu se aseamănă cu ale zonelor învecinate, gluga lungă, velitorile, şurţele, punga de piele etc. Atît la unele, cît şi la altele, trebuie să arătăm ce le caracterizează, prin ce dau ele notă distinctivă portului local.

Dintre piesele de lînă, buboul are înfîşetate, nu numai prin vechimea lui, ci şi datorită greutăţii specifice ce o avea în portul de iarnă la bărbaţi şi la femei, cît şi formei speciale şi culorii negre strălucitoare.

Dispariţia piesei în zilele noastre nu se datoreşte lipsei de lînă, căci, fără ca păstoritul să fie acum ocupaţia principală, fiecare sat numără cîteva sute de oi la stînele ce le au pe munţii din apropiere. Ultimele vîltori funcţionau pînă de curînd la Porumbacul de Jos, lucrînd însă numai straie groase cu miştele scoase. «Bubouă nu se mai fac de mai mulţi ani», ne spun puarii, căci nu le mai poartă decît cîteva bătrîne.

Buboul se confecţiona din acelaşi fel de ţesătură de lînă groasă dată la vîltore ca în toată Ţara Oltului. Deosebirea constă în culoare şi croi. Dacă în zona Făgăraşului am întâlnit exclusiv buboul şi sarica albă, iar

în câteva sate seînă, aici — de cînd se ştie — buboul a fost negru. În trecut se zice că ar fi fost făcut din ţesătură îngroşată în vîltoare, dar fără părul scos (se prea poate ca vechile instalaţii de pîne şi vîltori să fi fost cele de tip arhaic, fără ciocane cu coadă la pîuă şi fără coş de înguşat şi coş de tras părul la vîltori). Buboul aflat la noi, purtat pînă recent la Avrig, a fost însă cu părul scos. La Porumbacul de Sus şi la Sebeşe am întîlnit cîteva piese vechi fără păr, de culoare cafenie şi avînd în ţesătură un fel de noduri ce dau relief piesei.

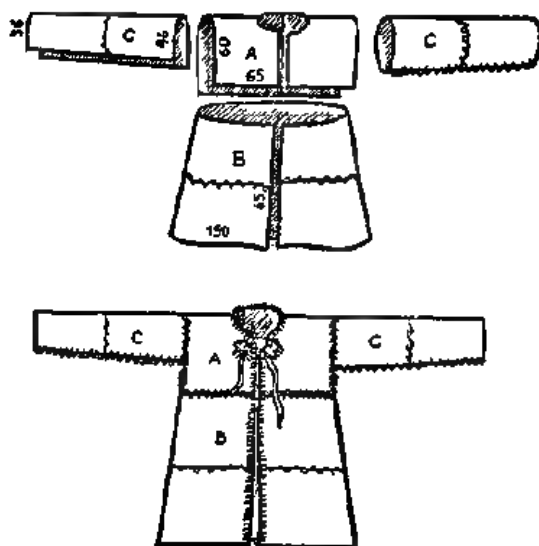
Din punct de vedere al croiului, deosebiri aflăm nu numai faţă de zona Făgăraşului, ci şi între satele din zona Avrigului. Distingem două tipuri. La Avrig şi Racoviţa, de pildă, buboul se croieşte cu stanul (faţa şi spatele hainei) dintr-o singură foaie din lung, de 2,24 m, la care se aplică mînecele din două bucăţi drepte, din ţesătură cît e latul acesteia, şi lungi de 0,52 m, iar sub braţ pînă jos se adaugă cîte un clin oblic ce face ca piesa să fie evazată înspre poale. La Porceşti, Sebeşul de Sus şi la Porumbacul de Jos am găsit un croi cu totul diferit. Pieptul şi spatele se fac tot dintr-o foaie dar — atît în faţă cît şi dinapoi — numai pînă în talie, spintecindu-se, ca şi în cazul precedent, foaia în faţă şi tăindu-se gura rotund. Mînecele se taie oblic, încît ele nu mai sînt drepte şi nici

la fel de largi pe toată lungimea lor. Din talie în jos se pune altă foaie, de astă dată orizontal.

La Porumbacul de Jos, pentru ca buboul să fie şi mai larg, sub mîneci, pînă la foaia din jos, aşezată orizontal, se pun doi clini.

Cusăturile făcute cu lînă groasă, tivitura foilor în faţă ca şi cheutorile împletite cu care se leagă sus la gît sînt singurele ornamente ale acestor piese sobre, lungi pînă aproape de pămînt şi în care intră 14 coţi de ţesătură, aproximativ şase linii întregi de oaie.

11. Structura bubonului.—Sebeşul de sus (a braţele; b foaia dedesubt; c mînecele)

Deosebit de impresionante apăreau cortegiile de femei bătrâne mergând la Avrig, la Bobotează, deci în miezul iernii, profilate pe albul de zăpadă în buboul negru, lung pînă la glezne, cu păsturi negre înflorate, legate peste cap « cu coarne ». An de an numărul pieselor a scăzut, o dată cu dispariția bătrînelor. ↓

Asemănător buboului și lucrat de asemenea în gospodărie este recălul, tot piesă de port pentru vreme de iarnă, la fel purtat de bărbați și femei. Cel numit « holzărăsc » (Avrig), de pănură seină sau neagră, necăptușit, are croiul drept, cu stan din față pînă jos în spate, mineci și clinii drepți și cu broască sub braț. Nu are guler, buzunare sau cheutori și nasturi. Se poartă de obicei pe umeri, fără a se îmbrăca mînecele. Există și un alt recăl, special pentru femei, zis « romînesc », tot din pănură neagră, vopsită ca și buboul cu « coajă de arine », croit drept, lung pînă la glezne, căptușit, cu buzunare și încheiat cu nasturi în față. La femeile mai tinere, marginile și buzunarele se tivesc cu barșon (catifea).

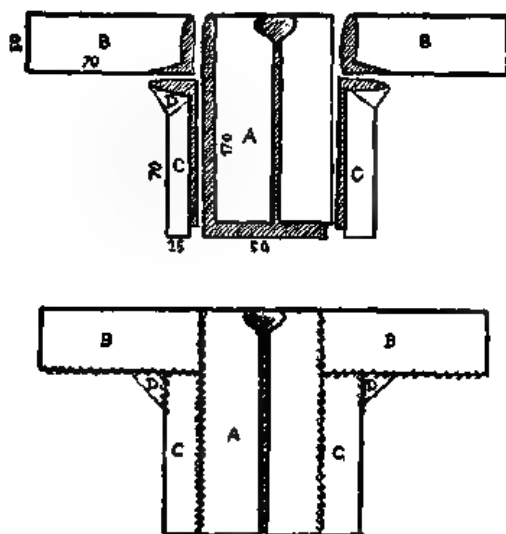
Recălele pentru feciori sînt mai scurte, cu buzunare, nasturi și cu guler simplu sau cu blană de miel (cele de sărbătoare). Pe căptușeală, în față, de ambele părți ale reverului, se aplică o bucată de stofă roșie lată de 10 cm.

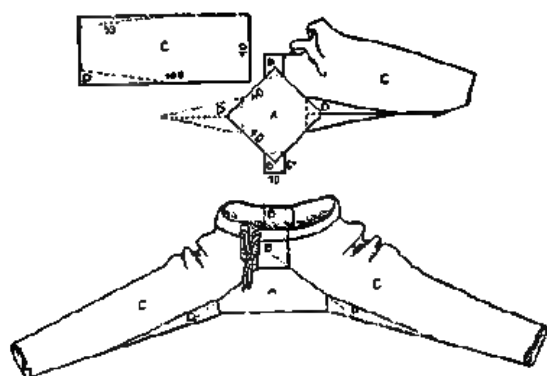
Recălele pentru femei și feciori au vargă cu pui lați aleși în război, pe partea de jos, iar jur-împrejur și la mîneci, în culori maron și roșu, cu puțin galben sau verde.

Pentru iarnă, mai nou, femeile și fetele poartă de prin 1920 bundă din pănură sau din postav de cumpărat, croită drept, lungă pînă din jos de genunchi, căptușită, cu buzunare, guler, nasturi, aplicații de catifea, lucrată de croitori în sat.

Croiul drept, puținele ornamente și materialul gros dau tuturor pieselor

12. Croiul recălului holzărăsc — Avrig (a stanul; b mînecele; c clinii; d broasca)

13. Croiul izmenelor (a turut; b peticele, c cracii, d clinti)

lucrate în casă un aer de sobrietate, diferit însă de cel al pieselor de la Făgăraș și cu mai multe accente calde.

Cojoace s-au purtat și se poartă de către ciobani. Ele sînt de tip mîrginean, din zona Sibiului. Nu au pătruns decît rareori în trecut cojoace înflorate, întîlnite atît de frecvent peste Olt, la Boița, Tălmacel și mai departe la Rășinari. Aici însă

le purtau numai cei bogați și în special femeile. Deși e o piesă nelipsită din port și în trecut au existat numeroși cojocari în toate satele, nu putem vorbi de o varietate și bogăție de modele cum am văzut la Făgăraș.

Pieptarele general răspîndite sînt cu croiul înfundat, ornamentate cu flori roșii. Ultimul meșter cojocar care știe să le lucreze este acum Mochie Rîtvoi, bătrîn de 82 ani (1956), din Sebeșul de Jos. De numele acestui cojocar se leagă creația tipului de pieptare și cojoace roșii răspîndite pe o zonă destul de mare de-o parte și de alta a Oltului, de la Rășinari la cele două Porumbace. Învățînd meseria la Porcești pînă la 1892 și lucrînd ani de-a rîndul la Orlești, Drăgășani și alte localități din Rimnicul-Vilcea, a fost un factor viu de legătură între zona Avrigului și Oltenia de nord-est. Ingenios, a elaborat — pe structura veche — flori mai ample la pieptare și a înlocuit, în mod reușit, ibrișinul și mătasea de fabrică cu borangie pieptănat și tors special pentru el de femei din Rimnicul Vilcea. Vopsîndu-l apoi în culorile de care are nevoie, el a reușit să satisfacă gustul fiecărui sat, dozînd culoarea de roșu și bordo ca predominante. În afară de căciuli și cojoace cu aripi și clini, el a lucrat mai ales pieptare înfundate. Acestea au flori mari, colorate puternic, acoperind aproape complet pieptul, un singur buzunar, foarte mare față de restul piesei, și trei ciucuri pe capac. Lucrînd fără tipar sau șablon de floare, chiar la vîrsta de optzeci și doi de ani, el desenează și brodează acele minunate flori din piept, flori de buzunar, de la trăsura din stînga, de la mijloc, de sub buzunar, din corn și brîne, în care motivele se

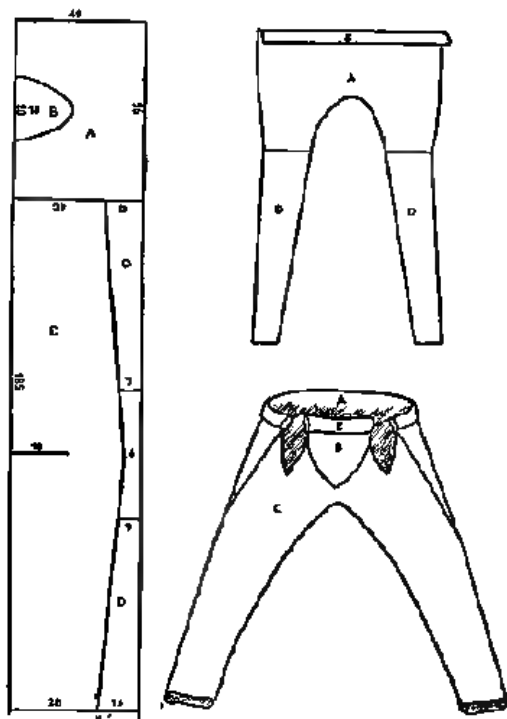
cheamă: trandafiri mari și mici, muguri, ruja, brad, strugurei, ruja cu stea etc.

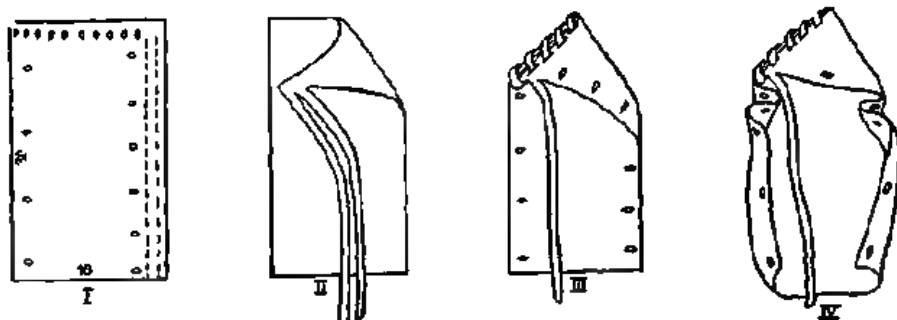
Sutele de piese create de Mochie Ritivoi s-au răspândit și au dat caracteristici proprii costumului de aici.

În întreaga zonă a Avrigului pieptarele constituie una din piesele principale de podoabă a costumului, purtându-se în zilele de sărbătoare, chiar și vara de către feciori și fete. Pieptare simple, crepate în față și cu aplicații de meșină colorată, de regulă cafenie sau cu motive geometrice realizate cu foarfecele sau preduceaua, se găsesc și aici, ca piese de zi de lucru sau pentru bărbați mai în vîrstă.

Gluga avrigenească, țesută din lînă în patru lîfe, bătută puternic la pîuă ca să se îndese cît mai mult, lungă cît înălțimea omului, este croită din două foi. Are aproape jumătate din cîmpul postavlului împodobit cu ale-sături în modele mari, geometrice, mai ales în maron sau negru, dar și în alte culori (roșu, galben, albastru etc.). La poale are ciucuri din urzeală înfășurați cu lînă în aceleași culori cu motivele alese. Este una din piesele de o deosebită valoare artistică și care — purtată pe cap — dă omului o înfățișare maiestuoasă și exotică. O poartă și femeile, fie pe cap, fie, mai adesea, peste umeri. Constatarea că cel puțin la Avrig nu există o casă fără glugă ne face să presupunem că păstoritul a fost și în aceste sate, în trecut mai îndepărtat, o ocupație de seamă a românilor.

14. Crotul tipic al ctoareclilor din zona Avrigului (a: turu; b: dirgul; c: craci; d: clina; e: odcălia)

15 a. Opinea veche de Avrîg (I-IV fazele confecționării)

Dintre piesele de lînă, cioarecii croiți din pînură albă, cu clini la spate pînă jos și cu două crăpături triunghiulare în față, zise « ferești », sînt tipici pentru această zonă. Se compun din patru părți (turul, dîrgul, cracii și clinii). Cei de vară se fac din pînză de bumbac țesută în trei-cinci ițe în « ochișori ». Stanul, turul, peticul se îndoaie sus și formează o vîcălie prin care se trece cureaua.

Există mici deosebiri de la sat la sat, în ceea ce privește lărgimea lor. Cei de la Avrîg sînt croiți strîmt pe picior, deosebire ce se remarcă ușor față de Sebeș și Porumbac.

Izmenele de vară din pînză de casă, în care se urzește bumbac și se bate cîneapă, au un croi complet diferit de cioareci, așa cum se vede și din desen.

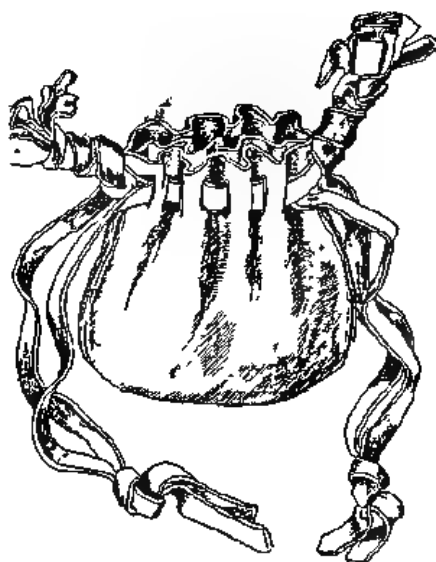
Cioarecii boresăști, întilniți și în zona Făgărașului, s-au purtat și aici; dar în zona Avrîgului piesa s-a transformat dînd călțunul, care s-a lucrat și din piele, în forma unei cizme cu tureacul jos și crăpat sus de o parte și de alta, așa cum se observă în lucrările de grafică amintite la început.

Forma opincilor de aci, făcute înainte de 1900 din piele neargăsită, se obținea dintr-un dreptunghi, din care se tăia o curea, cu care se înfurzea ciocul într-o parte, apoi a doua, care, prelungită, este de fapt nojița de legat, așa cum se vede în desen.

15 b. Felul cum se pune nojița

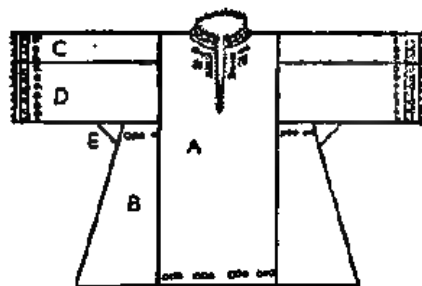
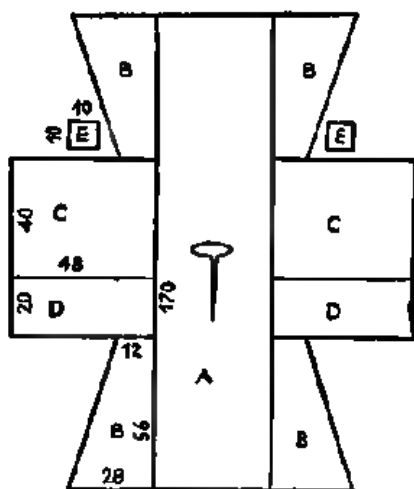
O piesă neîntilnită în toată Țara Oltului decît în părțile Avrigului, îndeosebi la cele două Sebeșe, este punga de boștinăriță, confecționată din piele de capră, avînd o formă aproape rotundă, cu diametru de 10 cm și legată la gură printr-un sistem de curele ce se trec prin găuri ca să se poată închide și deschide ușor. Este o piesă introdusă mai tîrziu în portul băștinașilor, care, de aci din Sebeșe, cutreieră toată țara și strîng fagurii de albine, din care prepară ceară în uriașele lor teascuri de lemn. Se purta la brîu și de către bărbați, așa cum ne apare într-unul din chipurile aflate în lucrările de grafică din secolul al XVIII-lea.

16. Punga de boștinăriță Sebeșul de Sus și Sebeșul de Jos

Cămașa cu mineca dreaptă și largă este incontestabil și aici cea mai veche, fiind totodată și mai răspîdită. E de altfel menționată în toate datele pînă la 1900. Are stanul dintr-o singură bucată dublată în partea de sus cu «cuptuh», o răscoitură pentru guler, gura cămășii în față, mînecele drepte dintr-o foaie și jumătate, numită fundoaie, care se aplică din dreptul umărului în față, apoi cite doi cîini de o parte și de alta de sub braț, iar între cîini și mîneacă cite o broască mică pătrată. Ca variante ale acestui tip de cămașă, menționăm pe cea de la Sebeșul de Sus, cu cite trei cîini de fiecare parte și cu fundoaia în partea de jos a mînecei. O variantă specială este cămașa cu rochiță de la Porumbacul de Sus, unde stanul merge în spate numai pînă la jumătate și care are cite doi cîini de fiecare parte la înălțimea stanului de la spate; în plus are șase foi pentru rochiță, din care patru la spate, încrețite și prinse cite una de fiecare cîin și două la mijloc, prinse de stanul scurt, iar cele două rochițe din față prinse de cîinii din față lateral. Este o formă mai nouă, purtată de tineri și de miri. La toate, gulerul e lucrat separat cu broderie bogată, apoi aplicat.

Cămășile cu mînece largi ornamentate sînt de două feluri. Unele, realizate în război cînd se țese pînză, fie cu «vărgătură» cu roșu și cu negru din 25 în 25 cm pe cîmpul alb al pînzei, fie cu «pui țesuși în pînză», un fel de linii întrerupte, astfel așezate, încît la croiala cămășii ajung pe

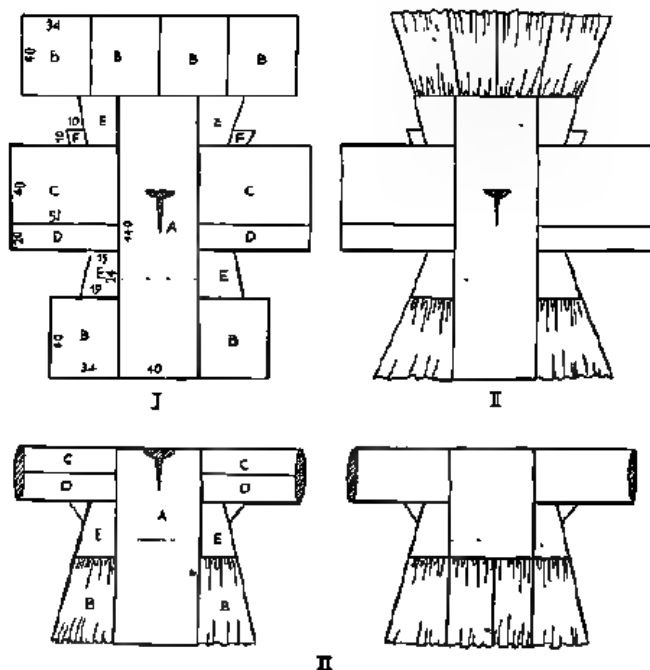
17. Cămașa bătrânească cu mîneca largă-Aurig (a stanul; b clinii; c mînecele; d jundoaia la mîneacă; e broasca)

constituind un fel de ornament-surpriză în timpul jocului, cînd feciorii ridică mîinile. Alte ornamente sînt cele cusute cu arnici colorat, în primul rînd pe guler, și sub guler în față, precum și împrejurul gurii cămășii, apoi jos pe mîneci. Atît la gura cămășii cît și la mîneci ornamentul se termină cu o cheiță.

În dezvoltarea ornamentelor de pe cămășile cu mîneca largă, de la gulerul alb știpuit cu ață albă al bătrînilor sau vechiul zig-zag negru simplu al tinerilor, la mai multe rînduri de pui ce formează de pildă motivul de pe mîneci, intervin două elemente: unul de culoare (pe lîngă negru și puțin roșu se adaugă tot mai mult galben sau portocaliu) și unul de tehnică, realizarea unor ornamente cu «spîrtură» sau — mai rar — adăugarea unor colțișori mici la poalele cămășii, făcuți cu iglița.

Al doilea tip de cămașă e cel cu pumnași, întîlnit la Racovița și Porcești, unde cămașa de mire este totuși cu mîneca largă. Caracteristica principală a cămășilor cu pumnași constă în mîneca prinsă la cap într-un fel de manșetă numită *pumnași* la Racovița și *benzi* la Porcești, lată de 6—10 cm și aplicată pe încrețiturile Ion și pe fundoaiele mînecii. Ornamentele brodate, dispuse în formă de brățară pe mînă, acoperă întreaga suprafață a acestor manșete ce se încheie cu nasturi. De influență străină, acest element este venit aici din zona Făgărașului, unde «boierii» și «grăncierii» l-au introdus se pare pe vremea Mariei Tereza, o dată cu cămășile cu ștrafuri specifice acelei zone.

Atît la cămășile cu mîneca largă, cît și la cele cu pumnași se obișnuiește uneori să se facă fustă separată, din giolgiu lat.

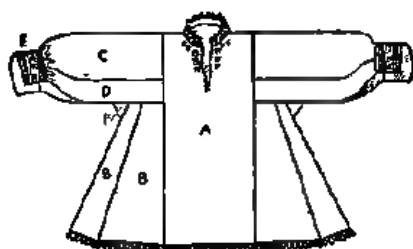
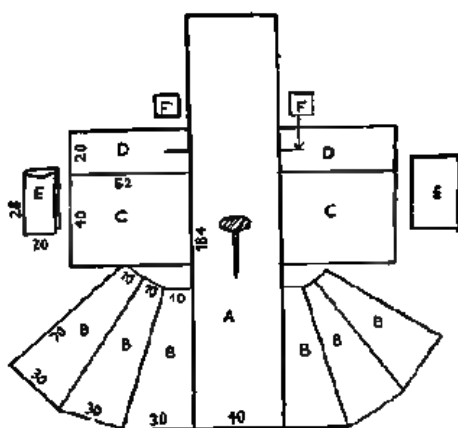

18. Cămașa bătrânească cu rochiță sau fușliță. Porumbacul de Sus (a: stănat; b: cele șase foi pentru rochiță; c: mânecile; d: fundătura la mâneci; e: elinul din părți la subsoară; f: broasca)

Cămășile se poartă peste pantaloni, încinse cu șerpăre de piele. Ele sînt în general mai scurte azi decît în trecut, cînd ajungeau pînă deasupra genunchilor.

În lucrările vechi de grafică amintite la început, cămașa flăcăului din codexul « Siebenbürgische Nationaltrachten » (planșa 27), ca și a țăranului român (planșa 28) e cu mâneci largi, a celui dinții avînd ca ornament jos la mâneci un rînd de pui, fiind cămașă de sărbătoare pentru zi de joc.

Ia cea mai veche, numită aici « bătrînească », este ia cu obinzăli, încrețită la mâneci jos și avînd aplicată o bucată de pînă îngustă brodată, ce în trecut nu se lega cu băieri. Din pînă de casă, de fuior de bumbac, sau de bumbac curat, iar mai tîrziu din giolgiu, această ie este compusă din « brăjare » (foaia care formează pieptul pînă la brîu), « ciupag » (spațele mai înguste și de obicei din altă pînă, mai groasă, de fuior), « beata »

19. Cămaşa cu pumaşi sau benzi
lipică pentru Racoviţa şi Porcăşti
(a stăutul; b cîinii; c mînecele; d
jumătate foale pentru mîneacă; e ben-
zile; f broasca;

(gulerul aplicat) ce unește prin încreștură atît brățara, ciupagul, cit și cele două mînece ce pornesc direct din guler. Sub fiecare braț, avem o broască mică și o broască mare formate din cîte un petec pătrat de pînză, prinse într-un chip special. Gura iei la femeile măriate este în partea stîngă. Din briu în jos, poalele sînt din două foi drepte și din patru clinî scoși dintr-o a treia foaie. Ornamentele brodate ale acestor ii sînt dispuse în lungul minecii în două șire negre din umăr pînă la mîneacă jos, la obinzală, numite «ciocănele», apoi «puii» cu negru, roșu și albastru peste umăr, din care se fac în jos alte trei rînduri de «picături» negre, paralele cu ciocănelele. Beata și obinzala se cos de obicei pe dos în umplutură, pe pînză urzită anume cu fire colorate. Pe încreștură minecii, înainte de obinzală se face o broderie simplă numită «luncet». La aceste ii mai întîlnim, ca și la unele cămăși bărbătești, «pui aleși din pînză», în special jos la poale și sus pe clinî, ba chiar și pe mîneacă în partea de jos, înainte de încreșturile ce se fac la obinzală.

La cu obinzăli cunoaște o variantă zisă ia cu altiță (purtată se pare mai mult în partea de vest a zonei, la Porcești). Deosebită prin croiul minecilor, care se compun din două părți, una pînă la umăr în jos, «petecul mare», prins de a doua printr-o încreștură brodată numită «curpen». Pe lingă acestea, la marginea inferioară a peticului mic se face o broderie lată numită altiță. În partea stîngă lingă gură, cusut de broască de-a lungul minecii, se aplică de obicei o fișie de pînză de 10 cm numită «babă», necesară la acest croi special al minecii. Aceste îi au rar ciocănel și atunci mai adesea din altiță în jos, pe lingă el coborînd și picăturile. Toată încheietura ȳilor se făcea cu «cheiță» neagră. O cusătură specială, numită «mreje», era la spate, cu care se încheia

ciupagul din spate de alțiță și de broască. Partea din față a gulerului se cheama de regulă « beată », iar partea din spate « brățară ». Iile femeilor căsătorite aveau și sub beată la gît în față o brățară brodată pe încrețitură. La fete brățara lipsea din cauză că gura iei era tocmai aci, în față.

Ia cu obinzăli întoarse e o altă variantă a celor dinainte, avînd mîneca foarte bogată (de un lat și jumătate de giolgiu), obinzălile fiind aplicate cu fața înăuntru, pentru ca, purtîndu-se răsfrînt, să apară pe față. Ciupagul dinainte se face adesea din două foi încheiate pe mijlocul pieptului, de-a lungul, cu cheiță sau cu ciocănel cu pui pe lingă el. Această variantă de ie, cu obinzăli întoarse, se întîlnește la iile cu alțiță și la cele cu pui peste umăr. Atît prin croi cît și prin ornamente, aceste îi ajung uneori la forme ample, bogate. Astfel este ia de mireasă cu obinzăli sau pumnași întorși, de la Racovița, la care — pe desen — se observă bine nu numai crolul ci și dispoziția ornamentelor. Pe broasca de sub braț apare brodată inițiala M a miresei. Această ie are mînecele (a) largi, din cîte trei foi de giolgiu lat de 62 cm fiecare, ciupagul din față (b), ciupagul din spate (c), pavele (d) și broasca (e) tot din giolgiu; foaia din față a poalelor (f), din pînză mestecată de bumbac și fuior, iar cea din spate cu cîte trei cîlni pe fiecare parte (g), din pînză de bumbac țesută în două ițe.

Iile cele mai frecvente astăzi sînt cele de tipul cu « flodori » sau « fodori », care au totdeauna mînecele pornite direct din « beată » (guler). Nu se întîlnesc îi cu flodori care să fie și cu alțiță. Croiul lor este în general același în toate satele, felul ornamentației diferă însă atît între sate, cît și în funcție de vîrstă. Flodorii care-i deosebesc de celelalte îi sînt terminați jos la mînecă în formă de manșetă evazată, realizată prin încrețirea mînecii la o distanță de 10—12 cm de la capăt. Pe această încrețitură se face la iile de sărbătoare și ale femeilor tinere o broderie zisă « trăsură », sau se aplică la iile femeilor în vîrstă și în general la iile de zi de lucru o bucată de pînză zisă « betiță ». Iile acestea din urmă nu au ornamente pe piept, ci numai la guler, pe umăr și de-a lungul mînecii, iar jos, la terminarea flodorilor, o cheiță cu negru. Bogat ornamentate, iile fetelor (cu gura la mijloc cele de zi de lucru și cu gura în partea stîngă, ca la neveste, cele de sărbătoare) au de-a lungul mîneccilor, din guler pînă la flodori, cîte 2—3 șire lungi brodate cu negru, numite la Avrig « ciocănele », iar pe piept alte 3—4 ciocănele, cu « flori » pe lingă ele; peste umăr un rînd de pui, din care — ca și la iile vechi — pornesc pînă la cot două rînduri de « picături ». La Racovița, ciocănelele se cheamă

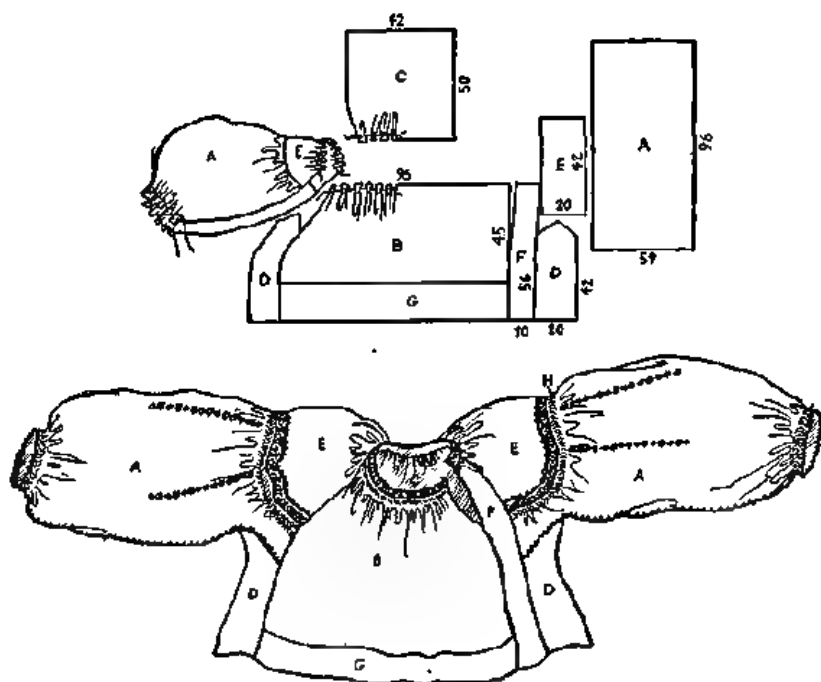
«puricele», picăturile «șire», iar ornamentele brodate pe piept lângă puricele se cheamă aici «crăci» (crengi).

Iile cu flodori se încetățenesc definitiv după primul război mondial. Ele se purtau la început numai de fete, care după ce se căsătoreau le înlocuiau prin ii cu obinzăli. La iile cu flodori a început a se purta, în loc de poale cusute într-una cu cămașa ici, fustă separată, peste care se pune fustă albă plisată.

Ia de fetiță are totdeauna gura în față, mîneca dintr-o foaie sau — uneori — o foaie și o fundoaie prelungită sub braț, care ține loc de broască, iar poalele numai din două foi. Din guler pînă la flodori are sau un ciocănel sau o «frunză» (broderie spartă) de cumpărat (aplicată), pe lângă care se cos «crăci».

După cămăși și ii, în categoria pieselor specifice de port, trebuie amintită velitura de cap pentru femei, care este complet diferită de pomeselnecul făgărășean, și care în zona Avrigului are forme și numiri variate, purtîndu-se în chip felurit după sat, vîrstă și ocazie. Spre deosebire de zona Făgărașului unde pomeselnecul este încă piesă de uz curent pentru femeile bătrîne din multe sate, velitoarea în zona Avrigului a ieșit complet din port, astfel încît descrierea ei se face pe bază de reconstituire cu ajutorul ultimelor piese aflate la cîte o bătrînă.

Denumirea generală a fost în trecut cea de velitoare. Așa s-a păstrat pînă azi la Porcești, Racovița și cele două Sebeșe. La Porcești, velitoarea s-a purtat pînă în 1925 de către femeile bătrîne. Confectionate din pînză rară, asemănătoare cu tifonul, cumpărată în prăvălie, lungă de 1,5 m, se lega în jurul capului, iar capetele se virau sus pe creștet. La Racovița se spune «vălitoare» și s-a purtat vreme mai îndelungată, iar în ultimul timp numai la marile praznice (Paști, Crăciun). Înainte, bătrînele umblau și în zi de lucru cu vălitoare albă. Babele o puneau «pe sub barbă», nevestele «pe sub corn», iar miresele «peste plete», asemănător cu cîrpa neagră legată la spate. La Sebeșul de Sus s-a purtat la fel velitoare, din pînză fină de cumpărat, ce se cosea apoi cu model la capete, la unul din ele făcîndu-se ciucuri mici din urzeala pinzei. La Avrig, păioara (denumire dată acolo velitoarei) era tot din pînză de cumpărat, brodîndu-se apoi pe margini cu strîmbuleț roșu și albastru, la care se adăuga o dantelă fină. La Sebeșul de Sus se pune peste «vălitoare» o păstură de velitoare lungă de 2,50 m. În celelalte sate se purta sub velitoare fie o păstură albă, din material țesut în casă, fie o căiță (ex. la Avrig). Căița s-a purtat de regulă în cele trei sate din graniță cu zona Făgărașului (Porumbacul de Jos, Porumbacul de Sus și Sărata), unde paralel cu pomeselnecul

20. Ia cu obinzală și altiță — Porcești (a mînețile; b ciupagul din față; c ciupagul din spate; d breasca; e altița, 1 baba, g nada; h curpenul)

s-a introdus mai ales în cele de pe șosea și un fel de velitoare, numită « silință » la Porumbacul de Jos și « rară » la Sărata.

În câteva sate, velitoarea se poartă și azi în ziua nunții de către mireasă (de pildă la Avrig după « datul de mină », peste florile de hîrtie și după cununie « cînd pleacă de la părinți la mire »).

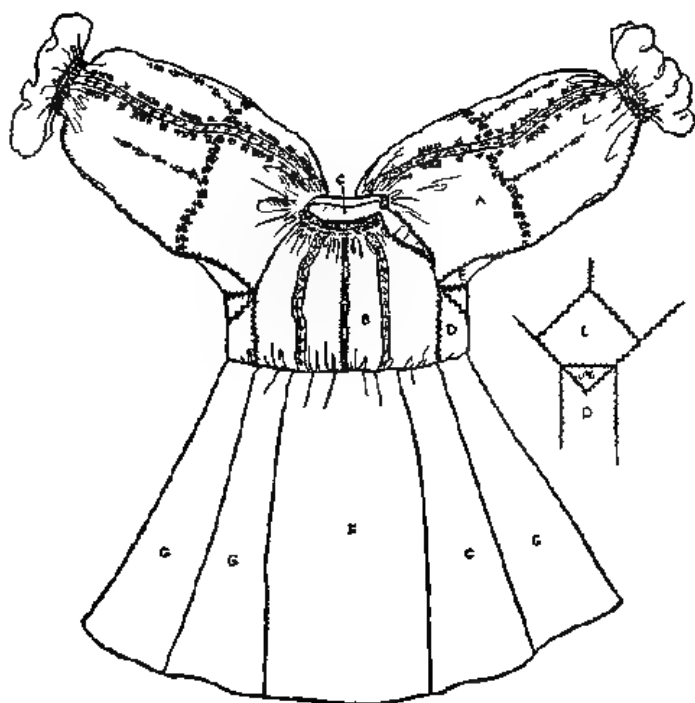
Velitoarea este unul din semnele distinctive ale femeii de curînd căsătorite și în general al nevestelor mai tinere. Cu ocaziacercetărilor pe teren, prin învățătorul Pantehmon Contora din Porcești, am aflat și înregistrat un « cîntec al velitorii », în care e vorba de o tină ră căsătorită care își blesteamă ziua cînd și-a pus pe cap conciiul de mireasă și velitoarea de femeie căsătorită. Redăm textul întreg al acestui cîntec, ce demonstrează încă o dată, și în legătură cu portul, faptul că folclorul, pe lîngă frumusețea lui intrinsecă, este și un document în care se reflectă cele mai variate probleme și situații din viața poporului.

CÂNTECUL VELITORII *

Tinerea m-am măritat,
ia dăinu, ia dăina. (Refren I)
Ra soacră mi-am căpătat,
ia dăinu, dăinu, dăina (Refren II)
Ra soacră și rău bărbat (Refren I)
Cînd da-n cîne, da și-n mine. (Refren II)
În cîne da num-o dată, (Refren I)
Pe mine rupea o lupată. (Refren II)
În cîne de două ori, (Refren I)
În mine de nouă ori (Refren II)
Dacă văzuî treaba-șă, (Refren I)
Pusei secera la brîu (Refren I)
Și trecui peste-un rîu (Refren II)
La o holdișă cu grîu, (Refren I)
Holdișă cu grîu curat (Refren II)
De tăcușu semănat. (Refren I)
Secerai pînă la prînz (Refren II)
Tot cu lacrimi și cu plîns, (Refren I)
Secerai pîn' la amiază (Refren II)
Tot cu lacrimi pe obraz, (Refren I)
Secerai pînă pe sară. (Refren II)
Vine soacra ca o bală (Refren I)
C o pîtușă susuoară (Refren II)
C o pîtușă de săcară. (Refren I)
Ia tu noră și mănîncă. (Refren II)
Nu mănînc, mîncare-aș foc (Refren II)
Dacă n-am avut noroc, (Refren II)
Să ți aruncat conciu-n foc (Refren I)
Conciu și-nvîlitoarea (Refren II)
C-așa mi-a fost ursitoarea. (Refren II)

Despre șurțe și crătînte se pot spune multe lucruri. Ceea ce trebuie reținut este faptul că atît « crătînta de dinainte » sau « șurțul » cum i se mai zice, cît și « crătînta roșie » de la spate sînt piese de mare valoare artistică, în sine, ca și ansamblul costumului.

* Culeasă de la Gîrlea Eleonora, 52 ani.

21. *Ie de mireasă cu pumnași îndorși — Racovița (a mine-
cile; b ciupagul din față; c ciupagul din spate; d pavele; e broasea;
f joala din față de la poale; g clinii de la poale)*

«Crătința oacheșă» dinainte e formată din două foi, țesute în ochiuri în patru ițe, din lână sau păr de culoare neagră sau vinată (după care se și numea crătință neagră sau vinată) și încheiate cu cheiță sau mreață cu negru și culori «cu știucu», adică din loc în loc alternând culorile. Jur-împrejur se face cheiță și colțișori, iar jos ciucuri trași din urzeală. Deasupra ciucurilor, la vreo 5—8 cm se face o vargă aleasă cu sîrmă și material colorat viu. Cînd e gata se «glățuiește» la Sibiu. Se încinge cu șnur sau bentiță.

«Crătința roșie» sau «crătința oacheșă» din spate, purtată numai de femeile măritate, se compune dintr-o singură foaie țesută în război în două ițe, din lână, «diamant» și «păr», pe urzitură din ață. Cele «roșii» au vârgi țesute dese și alesături în toate culorile, avînd roșul predominant; la cele oacheșe predomină negrul și galbenul. Jur împrejur se face cheiță, iar jos se împletesc un rînd de «ciucuri pe chelțeu» din toate culorile folosite în cîmpul țesăturii.

Crătința din față e de obicei mai lungă, uneori se face din trei foi. Deosebirile între vârste, la crătințe, se observă în finețea mai mare a materialelor și în bogăția ornamentului la cele tinere, și într-un motiv mai simplu la cele bătrâne, de pildă la «ochiul» de jos în față. Femeile bătrâne poartă atît în față, cît și la spate, crătințe negre.

Crătințe roșii mai poartă astăzi «surorile miresei» (un fel de domnișoare de onoare). La Sebeșe, crătința roșie este și obiect ritual la nuntă, căci pe fața de culme pe care o duce mireasa la casa nouă se pune o pereche sau mai multe de crătințe roșii și un brîu roșu. La Porcești, ultimele crătințe roșii erau țesute numai pînă la jumătate, de unde erau lăsate să atîrne în jos firele urzelii ca niște franjuri. De altfel, aici aceste piese au dispărut, ultima care s-a mai păstrat pînă acum cîțiva ani era împrumutată în sat, pe rînd, la mirese.

Încheind această prezentare sumară a unora din cele mai caracteristice piese din portul satelor grupate în jurul Avrighului, putem conchide că ele definesc din plin un port local specific cu reale calități practice și artistice.

VALOAREA SOCIALĂ ȘI ARTISTICĂ A PORTULUI DIN ZONA AVRIGHULUI

Compoziția portului din zona Avrighului, supusă unor reguli precise, atît în ceea ce privește numărul, ordinea și mărimea pieselor la bărbați și femei, tineri și bătrîni, cît și în ceea ce privește prescrierile protocolare condiționate de diferitele ocazii, obiceiuri sau situații, precum și de anotimp, dau acestuia în ansamblu un stil propriu și posibilități mari de dezvoltare. O nesfîrșită varietate se constată mai ales în ornamentica portului, realizată în parte prin motive țesute, dar mai cu seamă prin motivele cusute ce se numără cu sutele în fiecare sat și care joacă un rol principal în procesul viu de înnoire a portului popular.

Avînd în vedere aceste aspecte, cît și funcția de bază a portului, ca îmbrăcăminte, cîteva concluzii asupra valorii sale sociale și mai ales artistice se impun de la sine.

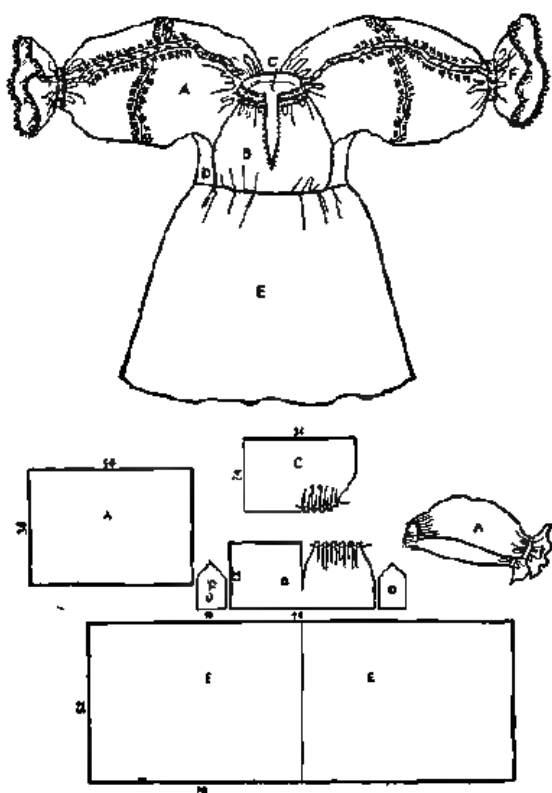
De la prima vedere se constată că piesele groase de lînă sau cînepă și bumbac, lucrate în casă, erau și aci în trecut comune, unele chiar identice la bărbați și femei, rostul lor originar fiind acela de apărare împotriva intemperieiilor. Buboul, recălul, gluga, pieptarul, cioarecii, opincile și călțunii etc. aveau tocmai acest rost. Unele din ele au dispărut ori s-au transformat mai repede decît în zona Făgărașului, datorită influențelor

numeroase venite de la oraș încă în secolul al XIX-lea. Așa se face că zecile de instalații industriale textile de tip arhaic (piue, viltori etc.) dispar mai devreme decît la Făgăraș, iar cojocari — cum am constatat — mai sînt doar doi-trei, dintre care unul singur lucrează pieptare înflorate. În locul pieselor vechi dispărute apar altele noi, cum e bunda în costumul femeilor tinere în loc de bubou, sau jacheta în locul recălului, ori androcul ca fustă. Din piese ale costumului de sărbătoare, acestea trec în costumul zilnic.

Costumul apare aici, multă vreme, ca port sărbătorească național specific, datorită în parte atitudinii ostile a populației românești față de influențele orășenești și în general față de orice influențe din altă parte. Într-adevăr avrigeni și satele din jur au cultivat portul lor popular cu mîndrie, ca un port național.

În numeroase cazuri de înlocuire a materialelor de casă cu cele de fabrică s-a păstrat cu oarecare și aspectul pieselor vechi (de pildă la șurtele negre făcute din postavior fin de fabrică, lucrat la Cîsnădie). Prelucrarea materialelor de fabrică la cămăși și ii s-a făcut în mod critic, în sensul creator, materialele fiind folosite pentru a îmbogăți piesele, păstrînd însă linia veche a croiului și dispoziția ornamentelor, amplificîndu-le totodată pe amîndouă.

Portul răsfrînge, cum am văzut de atîtea ori, ocupațiile populației. Dacă gluga avrigenească amîntește vechea ocupație a păstoritului,

22. *Le de feliță cu fiodori și pui peste coi Sebeșul de Sus* (a mînecele; b ciupagul din față; c ciupagul din spate; d broasca; e poalele din două foi; f fiodorii)

punga boștinărișelor este un element local legat direct de meșteșugul practicat numai de două sate (cele două Sebeșe) aici în sudul Transilvaniei.

Stările sociale vechi sînt mai puțin transparente în portul de aci decît în zona Făgărașului, datorită condițiilor social-economice, cu totul diferite, căci în satele acestea nu au existat iobagi (cu excepția celor trei de la est). Stratificarea socială apare în mod clar în întreg costumul, prin deosebirile ce se constată între cel de om sărac sau de chiabur, în primul rînd în materiale și în al doilea rînd în ornamente. Cu cît ne apropiem de prezent, constatăm o unitate mai mare.

Pe generații și sexe, diferențieri există în mod curent și normal. Fără a le repeta, trebuie să subliniem cîteva mai importante. Tineretul folosește cu prisosință orice prilej pentru a îmbogăți costumul de sărbătoare. Astfel feciorii își împodobesc pălăriile lor negre cu borul mic, acoperindu-le aproape în întregime cu șiruri de berte, mărgelile, ciucuri etc., schimbînd însă îndată ce se căsătoresc această pălărie cu una neagră simplă. Cei ce au fost recrutați pentru armată, pînă la încorporare poartă o vîștră mare din pene de păun, ca semn distinctiv. Fetele, înainte de a se adopta crătințele săliștenești obișnuite, nu purtau la spate nimic peste poalele albe. Ele puneau crătința roșie numai ca neveste tinere. Am văzut că aceasta s-a păstrat pînă azi ca piesă de ceremonie și ca piesă rituală. La femeile căsătorite se adăuga în trecut velitoarea ca semn al schimbării situației civile. De asemenea, menționăm ia cu gura în stînga. Purtatul obligatoriu al buboului de către miri la biserică în ziua nunții s-a practicat pînă nu demult. Tot un costum special de ceremonie este cel al călărașilor la nunți, cînd piesele de podoabă abundă pe oameni și pe cai.

Costumul de sărbătoare, asemănător ca structură cu cel de lucrătoare, se deosebește mult de acesta prin elementele lui decorative, prin podoabe. Costumul de lucru e mult mai simplu, o simplitate care nu e lipsită însă de eleganță, așa cum se poate vedea pe întreg șesul de la poalele munților, la lucru (la sapă, la fin sau la coasă), la grupurile de țărani și țărance. A te îmbrăca și a merge prin sat în zile de lucru « chitită » de sărbătoare — cum se zice la Porcești — este un fapt rușinos, pentru că oamenii de aici au învățat să folosească din plin toate zilele de lucru.

Frumusețea portului în zona Avrigului este o calitate de bază a lui. Ea e urmărită în chip conștient, cu inteligență și îndeminare în costumul celor bătrîni, și cu atît mai mult în cel al tinerilor, atît în vechiul port cît și în cel nou, ce trece tot mai mult sub influența Săliștei. Tendința de a îmbogăți piesele prin croi se face în direcția reliefării calităților

fizice ale oamenilor. Împrumuturile de la un sat la altul al unor piese ce poartă apoi denumirea celui de baștină (de pildă șurț săcădăresc, briu boicean, ie avrigenească etc.) denotă bogăția portului și specificul variat al fiecărui sat, specific de care sînt mîndri oamenii de aci.

Portul de vară, strălucitor de alb, aduce pe prim-plan ornamentele țesute și brodate, în care se vedește măiestria deosebită mai ales a femeilor din Avrig, dar și a celor din satele din jur. În ansamblul costumului, pe cîmpul alb al pînzei, pieptarele roșii ca și suprafețele închise (negre sau vinete) ale vestelor și șurțelor nu pun în umbră arta alesăturilor ce intervin ca niște accente pe șurțe și erătițe, pe cămăși și ii, sau chiar pe poale, înviorînd și făcînd să vibreze discret costumul. Broderiile pieselor au un rol mai precis, ele dau linie costumului, împart și subliniază hotărît cîmpii. Prin varietatea mare de motive și prin cromatica lor, prin tematică chiar — dacă putem zice așa — broderiile de aci contribuie ca piesele de port să fie cu adevărat, în majoritatea cazurilor, mici opere de artă.

Studiînd cele aproximativ patru sute de modele de broderii colecționate la Muzeul Brukenthal, din satele Avrig, Sebeșe, Racovița și Porumbacu de Jos, se pot afla lucruri interesante, în ceea ce privește originea și tema motivelor, tipul de stilizare, ca și arta de a folosi culorile, caracterizînd gustul local și reflectînd în bună măsură modul de viață.

Originea motivelor în broderiile de aci este îndeobște, dacă nu aproape exclusiv realistă, inspirată din natură. Denumirea motivelor nu este, tocmai de aceea, întîmplătoare. Categoria motivelor fitomorfe, care redau vegetale (plante, flori etc.), este cea mai mare. Din cele mai frecvente menționăm: florile (ochiul-boului, bujorii, macul, trandafirii, crinii, florile de fragi, mugurul, bobocelii etc.), frunza viei în numeroase variante (simplă cu strugure, cu cîrcei, cu viță etc.), vîrful bradului sau brădulețul, curpenul, fengile, iedera, volbura, ghinda, trifoiul. O altă categorie, bine reprezentată, este a motivelor zoomorfe cum ar fi: caprele, puiculițele, cornițele, rădașca, gîndacul, ganga, melcul, păianjenul, racul, fluturile, vrabia, musca etc. Foarte rare sînt motivele cu caracter antropomorf (ex. ochiul-doamnei). Categoria celor ce reprezintă obiecte materiale (unelte uzuale, obiecte cu sens în viața socială) este mare și variată (buzduganul, lacătul, bănuții, zălușa, vîrtelnița, bumbii, cîrligele, foarfeca, ciocănelul, grebla, gardul, podul, paharul, cupa, pieptenele, căruța, sania, diplele, vioara etc.). Simboluri reprezentate găsim relativ puține (steaua, crucea, calea muntelui, cărărușe etc.) însă destul de frecvente. O grupă mare o constituie aceea a «șirelor» și «puilor», în accepția generală de motiv sau ornament, și care de multe ori se întregește cu

indicarea tehnicii în care se lucrează sau a locului ce-l ocupă pe piesă (șir, șebac, pui de patru, pui în strîmb, pui în ochiulețe, pui pe muște, pui pe lingă cărare, puiul din cheiță etc.). Menționăm în treacăt că dintre tehnici cea numită « în cruci », fără a fi singura, este totuși așa de răspîdită, încît celelalte par inexistente. Tehnica cusăturii în cruci are și ea unele variante (în cruci și linii, în cruci și zoiege, în cruci și pe fir, în cruci și muște, în cruci și dusori etc.). Dintre celelalte tehnici am întîlnit: lucrat pe dos, brînelul, peste muchie, cu urzitură și ajur.

În ceea ce privește locul ornamentelor pe piesele de port, în afară de cele arătate pînă acum, este necesar să precizăm că, de obicei, motivele se folosesc diferit, unele la piesele de port bărbătești, altele la cele femeiești, unele la tineri, altele la bătrîni, apoi că ele sînt destinate precis unui anume loc pe piesă (pe umeri, de-a lungul mincii, pe piept, la guler etc.). O lucrare specială a ornamenticii portului ar trebui să adîncească această problemă în viitor.

Oprindu-ne puțin și asupra calităților de culoare ale broderilor din portul zonei Avrigului, cea dintîi constatare ce se impune este frecvența unui acord sobru, în care negrul este întrebuințat ca dominantă sau cîmp, folosind roșul (mai ales în trecut) sau albastrul pentru a încălzi sau lumina motivul. Culoarele dozate subliniază ritmul și alternanța figurilor, folosindu-se de obicei în aceeași compoziție două motive. Acest lucru e necesar pentru majoritatea motivelor ce sînt concepute ca șire sau ca bloc (de pildă în « ciocănelele » ilor femeiești). În motivele ce se rezumă la două tonuri, roșu și negru (de pildă într-unul din cele șaisprezece modele ce le redăm în planșele lucrării, selecționate din cele peste patru sute cercetate), aflăm deplin realizat principiul legii decorative de alternanță și repetiție. În modelul respectiv, creatorul popular a mers cu pată de roșu și pată de negru și cu tușă de roșu și tușă de negru, realizînd cele două dileme bogat, fără a se rezuma la simpla alternanță a petei de negru cu tușa de roșu, sau pata de roșu și tușa de negru. Motivul este echilibrat, armonizarea făcîndu-se în mod egal. Motivul fiind dințat, subliniază elementele și le leagă în același timp de fond. În alt model, realizat numai într-o culoare (negru), avem un ritm infinit, cu virfurile moderate ale aceleiași forme ce se repetă mereu.

Șirele negre caută în mod obișnuit un echilibru între motivul central și cele anexe subordonate.

Uneori însă exagerarea motivelor de pe marginea « ciocănelelor » duce la o lipsă de echilibru, întregul apărînd destrămat. Între culori, galbenul, folosit din ce în ce mai mult de vreo două decenii încoace, mai

cu seamă la cămășile bărbătești din Racovița, dă adesea naștere la raporturi indecise. Este aici urma vădită a unei influențe dirijate, în perioadă dintre cele două războaie mondiale, când o serie de cu oane — în numele diferitelor asociații culturale — ca și unele din «caietele cu modele» alterau gustul cu «modele» hibride.

Revenirea permanentă a acordurilor pe negru, cu motive suple și variate, în care răzbate mereu nevoia de lumină și căldură (prin roșu, albastru, galben sau oranj), trădează un fond liric. Tehnica variată, echilibrul între gol și plin, frumos aerisit, tratarea delicată a motivelor, cu impresii uneori de filigran (așa cum se vede în alt motiv reprodus în planșele lucrării de față), toate la un loc ne apropie și mai mult de calitățile portului popular și ne dezvăluie încă unul din aspectele lui de incontestabilă valoare artistică.

Desigur că o lucrare de artă populară nu poate epuiza toate fețele problemei portului dintr-o zonă întreagă. Punând însă în lumină caracteristicile sale de bază și calitățile artistice, cristalizate în timp, ca urmare a relațiilor social-economice, a cadrului natural și a celorlalte condiții în care s-a dezvoltat, el poate satisface totuși atât curiozitatea turistului cît și pe cea a cercetătorului de specialitate.

Portul popular din zona Avrigului, reflectînd modul de viață al poporului din această parte a țării și fiind o mărturie vie a calităților sale artistice, îndeamnă pe toată lumea la cunoașterea și valorificarea acestor creații ca o datorie patriotică în înțelesul superior al cuvîntului.

23. Grup de femei întorcându-se de la cîmp

24. Copii (băiețandri) din Răcovița în porți de vară

25. Fetițe de 6—7 ani în port național — Racovița

26. Flăcău în port de sărbătoare — Sebeșul de Sus

27. Femeie în vârstă în port de sărbătoare — Sebeșul de Sus

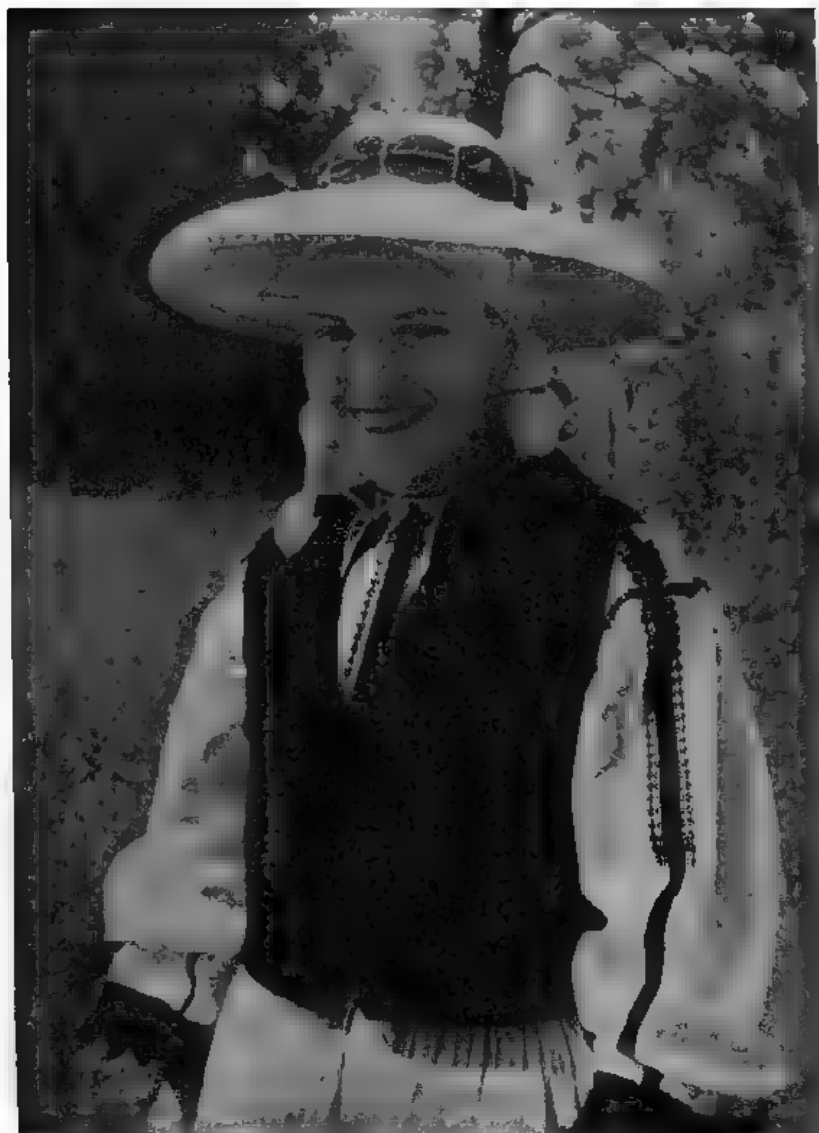
28. Bărbat în porți de vară

L. a) Cusătură pentru obinzeli ce se aplică la partea de jos a mânecii pe încreștură numită «măghiranul mare», lucrată în stîpuială, iar brînelul împicuit. b) Picături numite «cele erele», de-a lungul mânecii câte două-trei rânduri din umăr în jos, lucrate stîpuit pe două fire. c) Sebac pe mijlocul mânecii între ciocănele, lucrat în rupi împuns și stîpuială. d) Cusătură la mîneacă de cămașă bărbătească, pe tivul de jos, lucrată în cruce pe două fire. e) Luncel de unsprezece numit «albină», pe mîneacă lînga ureje, lucrat urzît. f) Beală pe dos, la ie la gî, lucrată pe tre. fire.

11. a) «Unghiușe», cusătură folosită în lungul mîneii la ie, lucrată pe dos. b) Cusătură numită «pieplen și pui ocolîși», pe mîneacă la ie, lucrată în mîne și gîlipaiolă c) «Beată urzită și umplută», cu brînei folosit la guler de ie, lucrată pe dos, ducînd jlecare într-înd în cap. d) Clocănei colțat, pe mîneacă în lung, la ie, iese pe douăzeci de fire. e) Cusătură numită «rădășcă sau gîndac», folosită cu rîu pe mîneacă la ie, lucrată în cruce pe două fire. f) Puț eci trufăș de ia o ie de mîneacă, peste umăr, lucrați în cruce pe două fire.

29. Pălăria de paie se poartă peste cârpă, oriolind vara, alți sărbătorează olt și în zilele lucrătoare — Răcoșța

30. *Intilnire de rămas bun pe ulița satului. Flăcăul recreează
poartă păune, din penă de păun*

31. *Pereche în port de sărbătoare, vara*

32. Femei tinere cu velitoare, pieptare din piele și ti
săliștenești — Racovița

33. Femea cu
pălărie de por-
țan și giugă
aorigenească
peste umeri

34. Fete și neveste tinere din Sabașul de Sus la marginea satului, sub muntele Surul. Două din ele poartă crălințe învârgate, iar alte două, crălințe și tatbăre negre

35. Feciori din Aurlu cu piese de port specifice (pălării bogat ornamentate, pieptare de piele, cîrpe de șerpar, cioareci de vară strînși pe picior etc.)

38. La foc, sârbătorea, în Parumbacul de Sus

37. Feciori și fete din Anrig, în port de mare

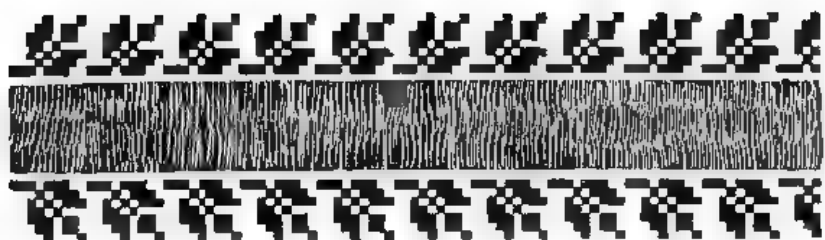

39. Oxlărași de nuntă la Avrig, în port special de ceremonie. (Aici feciorii cîlșîi ca și sîni bogat împodobiți)

40. Bătrini din Racovița în port tradițional vechi

III. (alb-negru.) a) Pui cu frunza de vite vea mică, peste lîmbar în te, lucrați în loiege și muște pe două fire. b) Cusătură zisă « rădăcă și stea dublă » folosită pe mîneacă cu rîu, lucrată în crucei pe trei fire. c) Picături « steaua și paharul », pe mîneacă la te, paraiei cu ciocănelul, lucrate în crucei pe două fire. d) Lunecă « zălulă », pe mîneacă la fodorî, la te, lucrat urzit pe dos. e) Ciocănel colțat, aplicat pentru încheiet mîneacă sub braț lucrat pe sală în formă de ventîlă cu ață multă f) Ciocănel cu vîrfuț bradului, de-a lungul mînecei la te, lucrat în crucei pe două fire, iar ciocănelul în lîmbar.

IV. Pieptar femelesc

V. Pieptar bărbătesc

41. *Pereche din Avrig în port de sărbătoare*

42. Două surori, femei bătrâne din Porumbacul de Jos; cea din stînga îmbrăcătoare așa cum se gălesc astăzi numai bătrînele cînd mor

43. Femei bătrâne în port obișnuit astăzi sărbătorirea — Rucoulfa

44. Bătrână din Avrig cu bubea neagră și păstură cu flori roșii pe cap

45. Bătrână din Racovița cu fe cu obuzăți întoarse și pieptar bătrânesc

46 Bătrână din
Porumbacu de
Jos cu păstură
făcută cu corn

47 *Bătrîn cu
recăi hoizărești și
pleplău crepău*

48. Interior de casă țărănească din Porumbacu de Jos

BIBLIOGRAFIE

1. Aron Nicolae, *Monografia bisericilor, școalelor și reunitunilor române din Făgăraș*, 1913.
2. Bărbai Alexandru, *Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului*, Cluj, 1938.
3. Barbu Eugen, *Costume românești din veacul al XVII-lea*, Cluj, 1935.
4. Bieitz E. A. *Neue Widerkleider — und Mahlzeiten Excess gerichtete Synodalverordnung (1750)*, în « Transilvania », anul II, Sibiu, 1862.
5. Bogza Geo, *Cartea Oltului*, București, 1945.
6. Borzea Nicolae, *Organizarea românilor olteni în orașul Făgăraș din Țara Votivozilor Români*, Făgăraș, 1925.
7. Boursanu Radu, *Prin Țara Făgărașului* (în « Îndrumătorul cultural », anul VIII, sept. 1955, Nr. 9, pag. 42—94).
8. Bunea Augustin, *Stăpîni Țării Oltului*, Academia Română, Discursuri de recepțiune, București, 1910.
9. Caramela Vasile, *Compozitoratele de foști iobagi din Țara Oltului* (în « Sociologie românească », an V, 1943, Nr. 1—6, pag. 160—171), București, 1943.
10. Comșa Dimitrie, *Din ornamentica română. Album artistic reprezentînd 284 broderii și țesături*, Sibiu, 1904.
11. Cosma Minerva, *Album de broderii și țesături românești*, Sibiu, J. Drotleff (fără dată).
12. Densușanu Nicolae, *Monumente pentru Istoria Țerei Făgărașului*, București, Tipografia Academiei Române, 1885.
13. Focșa Gheorghe, *Ceata feciorilor din Drăguș. Contribuții la definirea unităților sociale* (în manuscris).
14. Fruma Ioan, *Problema universității săsești și a instituției celor șapte juri*, Sibiu, 1935.
15. Frunzetti Ion, *Motive originale naturaliste în geometrismul artei decorative*, București, « Revista Fundațiilor », Nr. 8, august 1943, pag. 355—365.
16. Haneș Vasile, *Din Țara Oltului*, București, 1921.
17. Ioniță Ion L. *Dealul Mohului, Ceremonia agrară a cununiei în Țara Oltului*, București, 1943.
18. Iorșa Nicolae, *Amintiri din Țara Oltului* (conferință ținută la Făgăraș), Valea lui de Munte, 1936.
19. Irimie Cornel, *Relațiile sociale din Țara Oltului* Teză de doctorat, 474 pag. (manuscris, București, 1948).

20. Irimie Cornel, *Portul popular din zona Făgăraşului, Țara Oltului*, ESPLA, 1957.
21. Leonhard Joseph, *Die Bewohner Siebenbürgens*, Sibiu 1816 (manuscris, 102 file, din care 43 desene în culori la Muzeul Brukenthal).
22. Literat Valer, *Din Țara Oltului*, Braşov, 1938.
23. Maior Dr. George, *Politica agrară la Români* (cap. O anchetă în plasa Şercăii), Bucureşti, 1906.
24. Meraşiu V., *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat. Evoluţia teritorială*, Cluj, 1929.
25. Metes Ştefan, *Moştile Domnilor şi boierilor din Țările Române în Ardeal şi Ungaria*, Arad, 1925.
26. Metes Ştefan, *Viaţa bisericască a Românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930.
27. Metes Ştefan, *Contribuţii nouă la Istoria Românilor din Țara Făgăraşului în secolul al XVII-lea*, în « *Analele Academiei Române* », Bucureşti, 1942.
28. Metes Ştefan, I *Trecutul Țării Oltului*, II. *Trecutul satului Drăguş* (în colecţia *Drăguş, un sat din Țara Oltului*. Edit. Institutului Social Român), Bucureşti, 1945.
29. Moldovan Silvestru, *Țara noastră*, Sibiu, 1894.
30. *Ordinile senatului din Sibiu de la 1701 şi 1741*, în legătură cu veşmintele, în « *Arhivele Statului Sibiu* », în « *Magistratsakt 60/1701* », resp. « *Magistratsprotokoll 1/1771* ».
31. Popa Pr. Octavian, *Făgăraşul sub domnia muntelui*, Făgăraş, 1935.
32. Puşcariu Ioan, *Doi documente privitoare la revolta boierilor din Țara Făgăraşului (1508—1510)*, Bucureşti, 1910.
33. Schlopul Iosif, *Țările româneşti înainte de secolul al XV-lea—XVI-lea*, Bucureşti, 1945.
34. *Siebenbürgische Landestrachten*, acvarele din sec. XVIII, de un pictor necunoscut, cuprinzând 90 planşe. (Col. Dr. J. Bielz.)
35. *Siebenbürgische Nationaltrachten. Sammlung von 39 Kostümbildern in Guaschmalerei, z. T. mit Gold gehöht, darstellend Landsleute aus Siebenbürgen und der Walachei in ihren verschiedenen Nationaltrachten* (Codex original, cuprinzând planşe din a doua jumătate a sec. XVIII, Col. Dr. J. Bielz.)
36. Stan Const., *Școala populară din Făgăraș și de pe Tîrnave* (vol. I), Sibiu, 1928.
37. Turcu Ioan, *Excursiuni pe munții țerei Biserici și ai Făgărașului...* Descrieri întregite cu schițe istorice despre castelele din Țara Făgăraşului, Braşov, 1898.
38. Szaderzky Dr. B. I., *Apafi Mihály fejedelm udvartársága*, Budapesta, 1911, pag. 138—140.

GLOSAR

1. *Androc, androcel*. (Germ. *Unterrock*, sas. *Onderrock* și *Anderroch*, în ruteană *andarack*): Fustă de postav cu desen în pătrățele, negru, roșu, verde, vinăt, cea de sărbătoare cu panglici înguste de catifea aplicate la poale. Androcul de zi de lucru e din postav sau pânură țesută în casă.
2. *Babă*. (Paleoslav *baba*): Fișe de mincă de broască, din pânză lată de 10 cm, care se aplică pe partea stângă lângă guraiei vechi cu altită, cusută de-a lungul pieptului.
3. *Barșon*. (Ărdelenism, ung. *bárszony*): Bucăți de catifea colorată cu care se împodobesc pălăriile feciorilor (zona Avrigului), sau se folosesc prin aplicație pe piesele de port de iarnă, ca de ex. la recăle și bunde (zona Făgăraș).
4. *Beață*, literar *baid*. (Lat. *vitta*): Bucată de pânză urzită și brodată pe dos, prin umplutură; se aplică pe gulerul încrețit la cămași.
5. *Bete* (*biete* sau *berte*). La singular *bătă* (lat. *vitta*: panglică, derivat *betelle*): Țesute în război sau cu scindurica, din lână sau lână, de dimensiuni și culori diferite (cele vechi late de 10—20 cm, cu roșu mai mult, cele noi mai înguste și cu albastru, verde, vinăt, roșu etc.). Modelul și culorile diferă după sat și vîrstă. Modelul se obține din urzeală în diferite culori și din tehnica țesutului, băteala fiind de obicei într-o culoare.
- Berte* în circubeu se cheamă un fel de briu lung, cu ciucuri mari albaștri la capete, cu care se încingeau mai ales în trecut fetele, în așa fel încît ciucurii atîrnau la spate pe poalele albe.
6. *Betță*. (Diminutiv de la *bătă*): Bucată de pânză aplicată pe încrețitura minceii, acolo unde încep fodorii, la ție pentru zile de lucru în special, sau ale femeilor bătrîne.
7. *Boștinărit*. (Sau *voștinărit*, rutean *vostina*): Ocupația celor ce string faguri de albine pentru a fi preparată ceara în teascuri speciale. În Transilvania sînt renumite ca sate de boștinari Călanul Mic pe Someș și Sebeșul de Jos aproape de Avrig.
8. *Broască* (mare sau mică). (Lat. vulg. *broscă*): Petic de pânză pătrată sau în cinci laturi, ce se coase sub brațul ție, între mincă și foala din față și cea din spate «Broscuță» se mai cheamă un mic triunghi de pânză ce se pune pe umăr, lângă guler, la ție, cusut între foala din spate și cea din față.
9. *Broboadă*. (Sinonime: *basma*, *tulpan*, *năframă*, *maramă*): Cîrpă de cap, din lână albă țesută în casă în trecut și cu ciucuri împletiti; mai nou se poartă broboade de cumpărat, din care cele zise de jănile constituie o adevărată modă.

10. *Bubou negru cu părul scos* (mai comun bobou, ardelenism manta groasă, sarică; compară ung. guba): Piesă străveche, lucrată din țesătură groasă de lână și dată la viltoare la îngroșat, apoi în coșul cu grapa de mărăcinii de i se scoate «părul». De culoare albă sau seacă, cu croiul drept. În zona Avrighului se poartă buboul cu părul scos și negru ca pana corbului.
11. *Bundă*. (Ung. sirb, rut. bunda): Haină lungă pină sub genunchi (din pănură sau postav), croi drept, cu guler și câptușeală cu patru buzunare; se încheie cu nasturi.
12. *Călfă*. (În limba literară: scufiță de copil, sirb. kaica, bulg. kajca). Ca ardelenism: vechi acoperământ de cap, ce se purta de femeile măritate mai ales pînă la primul război mondial. Făcută pe forma capului, din pînă neagră de cumpărat, cu flori roșii. Lateral, peste urechi are două «urechi» făcute din panglică de moar negru încrețit, încrețiturile numindu-se «rețe». Pe urechi femeile tinere aplică «fluturași» sau «părăluțe». Azi se poartă de nașe și de către câteva femei bătrîne în unele sate. În zona Avrighului se poartă pe păr sub păloară; este din pînă țesută în casă, cu broderie pe frunte și la mijloc, perpendicular, în direcția cărării părului. Diferită total ca formă, material și ornamente de cea din zona Făgărașului.
13. *Călțuni*. (Lat. calceamentum, călțun, moldovenește colțun, provine din contaminarea neogrecescui kaltsuni și kartsuni, de la it. calzon: pantaloni); încălțăminte în formă de cizme, cu tureac scurt, făcută din pănură sau piele neagră, purtată pînă la începutul secolului al XX-lea mai ales sărbătoarea. Talpa celor de piele era tivită cu galben, iar sus la tureac avea o bandă roșie. Turecii, sus, lateral, crăpați și legați cu șnur. Pentru zile de lucru în special oamenii săraci purtau călțuni de pănură, încălțați peste cioareci.
14. *Căpățli*. (Lat. capitaneum): Pernă sau orice își pune cineva sub cap; fața de pernă cu capătul ales în război, în motive geometrice, mai ales în trecut, cînd se folosea aproape numai culoarea roșie.
15. *Chelță*. (Diminutiv din cheie, lat. clavem): Cusătură în zig-zag, cu care se încheie părțile lilor. Făcută cu mina, cu ață albă, neagră sau roșie. Se face chelță și la șurțele din două sau trei foi, în jurul Avrighului.
16. *Chindeu*. (Ardelenism pentru ștergar, prosop, ung. kendő): Ștergar țesut în război, cu alesături, folosit ca piesă ornamentală în jurul ferestrelor, icoanelor sau la oglindă.
17. *Cicur*, sau *ciacur*. (Lit. ciucure, ung. csukor): Împletitură ornamentală făcută din lână colorată cu mult roșu și vînat de mărimea unui pumn. Se purta în unele sate (ex. Drăguș, zona Făgărașului) de către fete, pe borul îngust al pălăriuțelor negre, în față. Se spune *ciucuri pe chelteu* unei împletituri în gen de țesătură făcută pe un coș (chelteu) din lână de culori diferite și care se aplică jos la șurțe și cătrînje, în zona Avrighului.

18. **Cioareci.** Pantaloni strimți, din pănură, croiți diferit, după zonă, vîrstă etc. și purtînd ca atare denumiri felurite (bătrînești, «cu ferești», «ungurești»). Se numesc «cioareci bore-săști» un fel de cizme de pănură, pînă la genunchi, încheiate cu lînă neagră. Îi purtau mai ales femeile bătrîne, în opincă (boreasă, în Moldova, Transilvania, Maramureș, înseamnă femeie măritată sau văduvă).
19. **Crăci** (Plural de la cracă, paleoslav): La Racovița se numesc astfel ornamentele brodate pe pieptul lei lîngă șirele negre de-a lungul minecii, care la rîndul lor se numesc puricele.
20. **Crătînțe** (În Moldova și Bucovina catrințe, ung. *katrinka*, *katrinca*: sort de lînă, totă): Diferite ca material, dimensiuni, culoare și ornamente. Cele bătrînești țesute în casă din lînă: cea din față din două foi și cu alesături, iar cea din spate dintr-o foaie monocromă. Crătînțele «ardelenesti» în gen săliștenesc din postav negru. Cea din față cu frimbi. Cele noi cu broderie de mătase. Crătînțele oacheșe din zona Avrigului, purtate dinainte, din două foi de culoare vinată sau neagră, țesute în patru îțe, glăuite și încheiate cu mreață sau cheiță, iar jur împrejur cu cheiță și colțișori jos o vargă zisă ochiul, din sîrmă răsucită și material colorat, se termină cu ciucuri trași, făcuți din material fin numit păr.
21. **Culme.** (Lat. *culmen*): Țesătură în război țărănesc, în două sau patru îțe, cu vârgi realizate din beteală. Se așază pe tot lungul peretelui unde e patul și pe frontul, uneori și pe dosul casei mari, sub grînzii.
22. **Cupluh** (Sau *c u p t u g*, ardelenism pentru *c â p t u ș e a l ă*): Bucată de pînză care dublează în interior partea din față, din spate și de pe umeri a stanului cămășii bărbătești.
23. **Curpen.** (Termen de origine albaneză): Încerețitură brodată, care prinde peticul mic de cel mare al minecii lei cu altăță.
24. **Darac.** (Turcesc *d a r a k*). Unealtă de pieptănat lîna, cînepa și inul.
25. **Dirg.** Partea din față a cioarecilor între «ferești», în formă de triunghi cu vîrfuri în jos.
26. **Ferești.** (Ferestre, lat. *f e n e s t r a*): Crăpături ce țin loc de buzunare, în față, la cioarecii romînești.
27. **Fodori** (*flodori*) (*F o d o r e i*, pl. încerețituri de pînză, dantele sau cusături de arnici, ung. *f o d o r*): Un fel de manșete lungi, evazate, aplicate la minecă jos la anumite li și cămăși bărbătești. Se aplică mai nou și la gulerul ilor la fete sau femei tinere, formînd un fel de gulerăș întors, lat, de dantelă.
28. **Frijuri.** Piesă veche de port. De culoare închisă, din pănură, croită drept, fără guler, buzunare și nasturi. Același croi la bărbați și la femei. Purtată acum de bătrîni. Tipul nou, modern, diferit, lucrat de croitori, cu guler, buzunare, nasturi, ornamente aplicate.
29. **Frunză.** (Lat. *f r o n d e a*): La Făgăraș se cheamă astfel o panglică de catifea sau stofă aplicată pe pălăriile bărbătești cu borul mic. În zona Avrigului, broderie spartă, aplicată din guler pînă la flodori minecii lei.

30. *Fundoaie*. (Sensuri diferite în sud-vestul țării; augmentații de la fund, lat. *fundus*): Mînece drepte croite dintr-o foaie și jumătate, care se aplică din dreptul umărului în față. Se mai numește așa și jumătatea de lat de pinză ce completează mîneca, dîndu-i lărgime.
31. *Glugă*. (Termen din fondul principal de cuvinte: bulgar *guga*, germ. *gugel*). Piesă de port legată de ocupația păstoritului. Din pănură albă, cu ornamente alese în țesătură. Croită simplu, din îmbinarea a doi lați de pinză și încheiată la capătul ce se poartă pe cap. De lungimi diferite (ex. la Avrig, cît înălțimea omului).
32. *Ie*. (Lat. *linea*): Cămașă femeiască de tipuri felurite, în funcție de croi și ornamente. (Ia cu obinzeli, ia cu alțiță și ia cu fodor). Din material țesut în casă, cele mai vechi și de purtare; din material fin (giolgiu) cele mai noi. Din ilustrații (desene) se observă bine deosebirile.
33. *Laibăr*. (Termen cunoscut mai mult în sud-vestul țării, germ. dial. *leibel*): Piesă în gen de vestă, purtată de femei și fete. Din stofă, catifea, sau postav, de obicei de culoare neagră. Croit pe talie, cu revers. Brodat cu mătase neagră și ornamentat cu șnur aplicat. (Sensul de mintean, de haină lungă și largă, a pierdut terenul în favoarea celui de vestă, după primul război mondial).
34. *Lunceș*. (Sensul generic: totalitatea luncilor unui riu): Încrêțitura de jos la mîneca iei, peste care se aplică obinzala.
35. *Mreșe*. (Sing. *mreșă*: plasă, cursă, paleoslav *mreză*): Cusătură specială, cu care se încheie ciupagul din spate de alțiță și de broască la ie. Se folosește și la încheiatul foilor la șurșe.
36. *Obinzală*. (Obienzală, de la *benzi*, *bente* — cf. pol. *bent*, germ. *Band*): O bucată de pinză brodată, aplicată mai ales la ȳle bătrînești, pe guler sau la terminația mîneclor.
37. *Pavă* (*păvușă*). (Rutean *paha*, polonez *pacha*, ung. *paha*, *palha*): Petic patrat ce se pune sub mînecă (sub broască), între foaia din față și cea din spate a iei.
38. *Păioară*. (Moldovenism, lat. *palliolum*): De forma unui ștergar, din pinză albă, lung de doi metri, purtat pe cap de către bătrîne și de unele mirese numai astăzi.
39. *Pănură* (Lat. *pennula*): Postav alb sau colorat, din țesătură de lînă, lucrat în pluș. Folosit mai ales pentru cloareci și frijuri. (Se aude în Moldova, Transilvania, Banat).
40. *Păpușea tureac*. (Formă lit. *papuci*, turec. *papuc*): Ghete din piele pentru femei tinere și fete, cu tureac înalt de 15—20 cm, încheiat cu șiret. Specific pentru sud-estul Transilvaniei.
41. *Păstură*. (Pinzătură, în Carpații moldo-transilvăneni; derivat din pinză): Piesă în gen de fotă purtată de femei. Cele bătrîne au păstură din pănură neagră «glășuită», iar cele tinere din material mai fin (lînă, bumbac, cu alesături în culori). Tot păstură se cheamă în zona Avrigului clrpa de cap. În trecut din țesătură de bumbac, forma pătrată, cu ciucuri pe margine, se purta în zile de sărbătoare. De la 1900 se poartă și păstură de mătase cu imprimeuri sau cusută cu arnici.

42. *Pară*. (Uneori *p a h ă*, sinonim *clin*, ung. *p a l h a*): Petic de plină ce se pune sub broasca de sub braț la ie, între foaia din spate, piept și poale.
43. *Păune*. (Feminin de la *p ă u n*, lat. *p a v o n e m*): Pene de păun purtate de fete la urechi în sărbătorile mari, sau de feciori după recrutare, până la încorporare.
44. *Peșchine*. Cunună de flori artificiale purtate de fete în păr.
45. *Picături*. Trei șiruri brodate, ce merg din puli de peste umăr, de-a lungul mincii ilor, paralel cu ciocănelele.
46. *Piuă*. (Lat. vulg. *p i l l a*, diminutiv *p i l a*): Termenul mai vechi e cel de *ștează*. S-a folosit și cel de *dirstă*, ieșit azi din uz în sud-estul Transilvaniei. Instalații arhaice, străvechi, pe țărmurile mici de munte, pentru prelucrat țesăturile de lână. Elementele principale sînt toate din lemn: roata minată de apă (cu «cupe» sau «arepi») fusul, ciocanele și troaca. Țesătura de lână se bate, la umezeală, cu ciocanele în troacă 24—28 ore, de se îngroașă și se «înfrățește» urzeala cu băteala, dînd un postav dens numit *pănură*. (Coexistă forma *pivă* sau forma palatalizată *chiuă*)
47. *Pomeselinie*, *polmesenie*, *pomenesenec* etc. (Vechi slav: vezi polonezul *polmiesiecznik* «seminuță»): Piesă de postav în formă de ștergar alb de 2 metri lungime și 30-35 cm lat., din plină țesută în casă. La capete are alesături în «ciurele» și vârguțe simple cu mătase albă sau neagră. Îl mai poartă azi unele bătrîne. Se poartă obligatoriu de către femeile măritate, peste călță, în diferite feluri, în funcție de vîrstă și ocazie (vezi textul). Se poartă numai în Porumbace și Sărata, deci în partea de est a zonei Avrigului, spre Făgăraș.
48. *Pumnași*. (Ardelenism, diminutiv de la *p u m n*, lat. *p u m n u s*): Manșete înguste, strînse la minca ilor vechi și a unor cămăși bărbătești. Marginea încrețită și ornată cu podoabe de aniel.
49. *Paricele*. (Diminutiv de la *purice*, lat. *p u l i c e m*): Șiruri brodate de-a lungul mincii ilor, numite așa la Racovița. Echivalentul «ciocănelelor» de pe țiele de la Săliște
50. *Rară*. Din trei coși de plină cumpărată, cu flori albe în țesătură, purtată pe cap de nevestele tinere în trecut. Termenul se menține în satul Sărata.
51. *Recăl*. (Ardelenism, sas. *R ö c k l i*, germ. *R ö c k l e i n*, ung. *r e k l i*): Piesă de pănură neagră, maron sau seină. Sinonim cu frijurile. Se poartă în loc de cojoc. Recăl holzărească cheamă la Avrig recălul cu croi drept, zis «romînesc» în alte părți.
52. *Șerpulețe*. (Diminutiv din *șarpe*, lat. vulg. *s e r p e m*): Împletitură a părului. Două fire subțiri, împletite în față de la cărare și care se despart formînd două semicercuri spre urechi.
53. *Siliuță*. (Ardelenism, probabil derivat din a *sili*, vechi slav *s i l i t i*): Din bumbac cu vârguțe de mătase în băteală la cele două capete. Se poartă pe cap de către femeile bătrîne la Porumbacul de Jos, ca piesă de sărbătoare, în loc de *pomeselinie*.

54. *Stan* (Srb. *stan*, bulg. *stan*): Pieptul și spatele cămășii, croit la vechile piese dintr-o singură foaie (în opoziție cu poalele).
55. *Strîmbuleț* (Ardelenism, diminutiv de la *strîmb*; lat. vulg. *strambus*, lat. clas. *strabus*): Zig-zag al de obicei, de cumpărat, aplicat la ȳ sau cămăși, pe pumnăș, și la guler, ori perjeuș și păsturi la fete și femei tinere.
- *Surț*. (Sing și *șurț* ă, ardelenisism germ. *Schürze*): Piese ȳelipsite din portul femeilor. Țesute în război de casă, din lȳnă ori lȳn.că, cu motive diferite. Se ȳncing cu baieră și se spun totdeauna cu un adjectiv, de exemplu *șurțe negre*, *șurțe vinete*, *șurțe cu ochi* etc. (În Moldova se zice «pestelcă», iar în limba literară, *șorț* (pol. *szorc*). În zona Avrigului, se poartă *șurțe* în două-trei foi ȳesute, fond ȳnchis cu alesături în vârgi la partea din jos. Sub influența sașilor, bărbații poartă *șurț* alb — *lucrătoreea*.
57. *Uleințe*. (Ardelenism, de la ulei, formă slavă, derivată din paleoslavul *olej*): Instalaȳi numite și «piuă de ulei», în care se produce uleiul din sȳmburi de dovleac sau floarea-soarelui.
58. *Velitoare*. (ȳnvălitore, ȳnvelitoare, din verbul a ȳnveli, vechi slav *valiti*, năframă, ștergar) Piesă de port femeiesc, în gen de ștergar alb, purtată ȳnvăluit peste cap în zona Avrigului.
59. *Viltori*. (Arhaic *vultori*, lat. *volutoria*): Instalaȳi în care se prelucrează ȳesătura groasă de lȳnă din care se face straiul sau buboul. Apa cade pe un jȳlip într-un fel de ciubăr conic din doage fixate în fundul rȳului. Prin ȳnvirtirea apei se ȳngroasă ȳesătura. În unele locuri se scoate pȳrul cu o grapă de mȳrăcini sau cu o instalaȳie numită *coș*.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

În text

1. Flăcăi și fete din Racovița la sapă, pe șesul Oltului.
2. Avrigeană cu păioară pe cap și cu recăl hoizăresc purtat pe umeri peste pieptarul de piele.
3. Gluga avrigenească, lungă și bogat ornamentată, dă un aer deosebit tinărului ce o poartă.
4. Ie cu pumnași întorși din zona Avrigului cu fiodori.
5. Ii
6. Cămașă bărbătească cu pumnaș..
7. Brâu lat, bătrânesc.
8. Crătință roșie cu vârgi alese.
9. Pieptar femeiesc cu flori roșii din zona Avrigului.
10. Cojoc cu flori roșii și ciucuri.
11. Structura buboului — Sebeșul de Sus (*a* brațele; *b* foaia dedesubt, *c* mincile).
12. Croiul recălului hoizăresc — Avrig (*a* stanul; *b* mincile; *c* clinii, *d* broasca)
13. Croiul izmenelor (*a* turul, *b* peticele, *c* cracii, *d* clinii).
14. Croiul tipic al cioarecilor din zona Avrigului (*a* turul; *b* dîrgul, *c* cracii, *d* clinii, *e* vâcălia)
- 15 *a*. Opinca veche de Avrig (I—IV fazele confectionării).
- 15 *b*. Felul cum se pune nojița.
16. Punga de boștinărită — Sebeșul de Sus și Sebeșul de Jos.
17. Cămașă bărbătească cu mincă largă — Avrig (*a* stanul, *b* clinii, *c* mincile, *d* fundoaia la mincă, *e* broasca).
18. Cămașă bărbătească cu rochiță sau fustiță — Porumbacul de Sus (*a* stanul; *b* cele șase foi pentru rochiță, *c* mincile; *d* fundătura la mincă, *e* clinii din părți la subsuoară *f* broasca).
19. Cămașă cu pumnași sau benzi, tipică pentru Racovița și Porcești (*a* stanul; *b* clinii, *c* mincile, *d* jumătate foie pentru mincă, *e* benzile; *f* broasca).
20. Ie cu obinzală și altită — Porcești (*a* mincile, *b* ciupagul din față; *c* ciupagul din spate, *d* broasca, *e* altită, *f* baba *g* nada, *h* curpenul).
21. Ie de mureasă cu pumnași întorși — Racovița (*a* mincile; *b* ciupagul din față; *c* ciupagul din spate, *d* pavele, *e* broasca; *f* foaia din față de la poale; *g* clinii de la poale).
22. Ie de fetiță cu fiodori și pui peste cot — Sebeșul de Sus (*a* mincile; *b* ciupagul din față, *c* ciupagul din spate; *d* broasca, *e* poalele din două foi *f* fiodorii).

În afara textului

23. Grup de femei, întorcîndu-se de la cîmp.
24. Copii (băiețandri) în port de vară. — Racovița.
25. Fetițe de 5—7 ani în port național — Racovița.
26. Flăcău în port de sărbătoare — Sebeșul de Sus.

27. Femeie tinăra în port de sărbătoare — Sebeșul de Sus.
28. Bărbat în port de vară.
29. Pălăria de paie se poartă peste cărpă, oricând vara, atât sărbătoarea cit și în zilele lucrătoare — Racovița.
30. Întâlnire de rămas bun pe ulița satului. Flăcăul recrut poartă păune din pene de păun.
31. Pereche în port de sărbătoare, vara.
32. Femei tinere cu velitoare, pieptare din piele și fi săliștenești — Racovița.
33. Femeie cu pălărie de postav și glugă avrigenească peste umeri.
34. Feciori din Avrig cu piese de port specifice (pălării bogat ornamentate, pieptare de piele, cîrpe de șerpar, cioareci de vară strînși pe picior etc.).
35. Fete și neveste tinere din Sebeșul de Sus la marginea satului, sub muntele Surul. Două din ele poartă crătințe învărgate, iar alte două crătințe și laibăre negre.
36. La joc, sărbătoarea, în Porumbacul de Sus.
37. Feciori și fete din Avrig, în port de vară.
38. Venind de la târgul din Avrig, femei tinere și bătrîne.
39. Călărași de nuntă la Avrig, în port special de ceremonie. (Alți feciori cit și caii sînt bogat împodobiți.)
40. Bătrîni din Racovița, în port tradițional vechi.
41. Pereche din Avrig, în port de sărbătoare.
42. Două surori, femei bătrîne din Porumbacul de Jos; cea din stînga îmbrobodită, așa cum se gătesc azi numai bătrînele cînd mor.
43. Femei bătrîne în port obișnuit astăzi sărbătoarea — Racovița.
44. Bătrînă din Avrig cu bubou negru și păstură cu flori roșii pe cap.
45. Bătrînă din Racovița cu ie cu obinzăli întoarse și pieptar bătrînesc.
46. Bătrînă din Porumbacul de Jos cu păstură făcută cu corn.
47. Bătrîn cu recăi hoizăresc și pieptar crepat.
48. Interior de casă țărănească din Porumbacul de Jos.

Planșe în culori

I. a) Cusătură pentru obinzeli ce se aplică la partea de jos a mincii pe încreștură, numită « măghiranul mare », lucrată în știpulală, iar brînelul împletit. b) Picături numite « cele crețe », de-a lungul mincii cîte două-trei rînduri din umăr în jos, lucrate știpuit pe două fire. c) Sebac pe mijlocul mincii între ciocănele, lucrat în rupt împuns și știpulală. d) Cusătură la mincă de cămașă bărbătească, pe tivul de jos, lucrată în cruci pe două fire. e) Luncș de unsprezece numit « albină », pe mincă lingă mreje, lucrat urzit. f) Beată pe dos, la ie la gît, lucrată pe trei fire.

II. a) « Unghiuțe », cusătură folosită în lungul mincii la ie, lucrată pe dos. b) Cusătură numită « Piepten și pui ocoliți », pe mincă la ie, lucrată în muște și știpulală. c) « Beată urzită și umplută », cu brînel folosit la guler de ie, lucrată pe dos, ducînd fiecare fir plin în cap. d) Ciocănel colțat, pe mincă în lung, la ie, lucrat pe douăzeci de fire. e) Cusătură numită « rădașcă sau gindac », folosită ca rîu pe mincă la ie, lucrată în cruci pe două fire. f) Puii cei trușăși de la o ie de mireasă, peste umăr, lucrați în cruci pe două fire.

III. (alb-negru) a) Puii cu frunza de vie cea mică, peste umăr la ie, lucrați în toiege și muște pe două fire. b) Cusătură zisă « rădașcă și stea dublă » folosită pe minecă cu rîu, lucrată în cruci pe trei fire. c) Picături « steaua și paharul », pe minecă la ie paralel cu ciocănelul, lucrate în cruci pe două fire. d) Luncet « zălută », pe minecă la foderi, la ie, lucrat urzit pe dos. e) Ciocănel colțat, aplicat pentru încheiat mineca sub braț, lucrat pe față în formă de bentișă, cu ață multă. f) Ciocănel cu vârful bradului, de-a lungul minecii la ie, lucrat în cruci pe două fire, iar ciocănelul în linii.

IV. Pieptar femeiesc.

V. Pieptar bărbătesc.

Responsabil de carte: Angela Vrancea
Tehnoredactor: Sanda Negru
Corector: Cornelia Moldoveanu

*Dat la cules 21.XII.956. Bun de tipar 1.VII.957. Tiraj 4.000 ex.
Hirtia Kunstdruck 120 gr. m². Fl. 740 x 1000/18. Coli ed.
5.40. Coli de tipar 6. Ediția I. Comanda 2.909. Plase 9
A. nr. 5.629. Pentru bibliotecile mici indicata de clasificare 74/76.*

Tiparul executat sub com. nr. 30 la Întreprinderea
Poligrafică nr. 4, Calea Șerban Vodă 133. București R.P.R.

